БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1956 ИЮНЬ 13 СРЕДА № 119 (3572)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде (1 арын).

И. Броз Титонуң, Н. С. Хрущевтуң, А. И. Микоянның Сталинградта чеде бергени (1 арын).

Рязань областың Маратовск МТС-тиң тракторизи И. Д. Пискаревти Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы (1 арын).

Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Дуайт Д. Эйзенхауэрге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң чагаазы (2 арын).

Француз Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ги Моллеге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинниң чагаазы (2 арын).

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунда (2 арын).

Я. Савкин.— Бии-хемчилер тарылганы кыска үези-биле доозарын канчап хандырганыл (3 арын).

А. Базыр-оол.— Куштарның шын чемгерилгезиниң ужур-дузазы (3 арын).

Н. Салы.— Культура бажыңының ажылын экижидер (4 арын).

Совет шериг корабльдериниң отряды Албаниядан үнүпкен (4 арын).

ЧЕПСЕК ДҮЖҮРЕРИНИҢ ХЕРЭЭНГЕ ДАРААЗЫНДАГЫ БАЗЫМ — БАРЫЫН ТАЛАКЫ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ЭЭЛЧЭЭ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин Американың Каттышкан Штаттарының, Францияның, Великобританияның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чазактарының удуртукчуларынга чугула ужур-дузалыг чагаалар чоруткан. Ол чагааларны улустар аразының соңгаарладып болбас чугула айтырыгларының бирээзинге — тайбыңга кыжаныгны болдуруп, тайбың бүдүрүлгениң болгаш улустарның чаагай чоруун көдүрериниң сорулгаларындан канчаар-даа аажок хөй курлавырларны чарыктырып турар чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрер чорукту соксадырының айтырыынга хамаарыштырган.

Чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын практиктиг шиитпирлээриниң херээн Совет Эвилели бирги чергелиг ужур-дузалыг деп санап келген болгаш санап-даа турар. Тодаргай болгаш ыяк ажылдап кылган саналдарны Совет Эвилели каш-даа удаа көдүрүп турган, бир эвес барыын талакы күрүнелер оларны хүлээп алган болза, чепсеглениишкиннерни дүжүрер дугайында дугуржулга шагдала чедип алдынган турар ийик. Ынчалзажок, барыын талакы күрүнелер совет инициативаны кезээде хүлээвейн келген болгаш мурнунда боттарының идип үндүрген саналдарындан безин ховар эвес ойталавышаан, дедирлени бергеннер.

Барыын талакы күрүнелерниң шак ындыг туружу чепсеглениишкиннерни дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарга чедиишкинни хандырып шыдаваан. Каттышкан Нациялар Организациязының Адакы комитединде чорудуп турар чугаалажыышкыннар амга чедир эки түңнелдерни бербээн. Адакы комитеттиң ажыл-чорудулгазы бо херекке бурунгаар шимчээшкинниң херек кырында моондактап турар. БНО-да чугаалажыышкыннар мындыг байдалдар бар турда чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле чоокку үеде боттуг түңнелдерге чедирер деп идегээри берге-дир.

Совет улус-даа, тайбыңга ынакшылдыг өске-даа улустар ындыг янзылыг байдал-биле эптежип шыдавас. Чепсеглениишкиннерни дүжүрер херекке хоозун маргылдаалардан тодаргай хемчеглерже шилчип кирериниң үезиниң келгени ак-сеткилдиг болгаш кадык бодалдыг кижи бүрүзүнге билдингир. Атомнуг болгаш водородтуг бомбалар ышкаш массалыы-биле узуткаарының чепсээниң ындыг хевирлериниң улам ыңай мөөннежири-биле моон соңгаар черле эптежип болбас, оларның тып-тып келгени чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээриниң эргежок чугулазын болдуруп турар.

Бергедээшкинден ол херекти уштуруп күзевишаан, Совет чазак чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээрин чаа аргалар-биле көөр деп шиитпирлээн. Кажан соок дайын бодунуң орнун, улустарның аразынга болгаш оларның чазактарының аразынга найыралдыг харылзааларны хөгжүдеринге чайлап берип турар апарганда, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруунуң тодаргай кошкаашкыны кажан бар болу бергенде чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга таарымчалыг байдалдарның тургустунганын Совет чазак барымдаалап турар. Хамаарышкан дугуржулганы чедип алдынарын манавайн, чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң талазы-биле хемчеглерни күрүне бүрүзүнүң боттандырары бо байдалдарга эң-не чугула чүүл болур ийик. Ындыг хемчеглер улустар аразының байдалын улам-на экижидеринге дузалап, чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң бүгүнү хаара тудуп турар программазын боттандырарынга баштайгы чүүлдерни тургузуп берген турар ийик.

Ындыг эгелээшкинни Совет Эвилели боттандырып эгелей берген. Чепсеглениишкиннерни дүжүрер дугайында дугуржулганы манавайн 1955 чылда бодунуң чепсектиг күштеринден 640 муң кижини кызырганындан аңгыда Совет Эвилели 1957 чылдың май 1-ге чедир 1,200 муң кижини кызырарын май 14-теги бүгү делегейге билдингир Медеглелинде айыткан. Маңаа дүүштүр ССРЭ-ниң чепсеглениишкиннери болгаш Чепсектиг Күштериниң дайынчы техниказы, а ол ышкаш Күрүне бюджединиң талазы-биле шериг хереглелдеринге Совет Эвилелиниң чарыгдалдары кызырылган турар.

Совет Чепсектиг Күштерниң Герман Демократтыг Республиканың девискээринде туруп турар чамдык 30 муң кижиден ажыг санныг дайынчы кезектерин Совет чазактың ол шиитпиринге дүүштүр дүжүрүп турар. Совет чазактың бо медеглели чүгле баштайгы базым болуп турар болгаш айтырыгны бүрүнү-биле шиитпирлевейн турар-даа болза, принципиалдыг чугула ужур-дузалыг. Германияның девискээринде шериглерлиг АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның чазактары бир эвес Совет Эвилелиниң үлегер-чижээн эдерер болгаш ында шериглериниң санын кызырар болза, бо айтырыгга элээн шиитпирлиг базымнарны кылырынга үндезин-суур ооң-биле тургустунган турар: Германияда даштыкы чепсектиг күштерниң санын шиитпирлиг кызырар дугайында азы ооң девискээринден даштыкының чепсектиг күштерин үндүрүп чорудар дугайында дугуржулга болдунар аргалыг болу бээр.

Чүгле ынчаар көөр чорук герман айтырыгны шиитпирлээринге ам идиглиг болуру кижи бүрүзүнге билдингир, ынчаарга ол айтырыгны шиитпирлээрин моон мурнунда барыын талакы улуг күрүнелер чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээри-биле холбаштырып турганнар. Герман милитаризмни каттап төрүттүндүрериниң болгаш барыын Германияны шериг лагери кылдыр хуулдурарының политиказы эвес, харын чүгле ынчаар көөр чорук Европаның айыыл чок чоруун хандырарының эрге-ажыктарынга, немец улустуң национал эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери Аденауэрге Н. А. Булганинниң чагаазын улустар аразының болуушкуннарының тайылбырлакчылары онза ужур-дузалыг деп санап турар дугайын даштыкыда баштайгы үнелээшкиннер херечилеп турар. Делегейниң ийиги дайынының чылдарында ол хире аар-берге шылгалдалар боттарының улуг-хуузунга таварышкан совет болгаш герман улустар чаа дайынны болдурбазынга болгаш тайбың-шөлээн хөгжүлдениң байдалдарын хандырарынга онза сонуургалдыглар деп ол чагаада демдеглеп турар. Европага тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының херээнге бодунуң практиктиг салыышкынын Германияның Федеративтиг Республиказының чазаа киирип шыдаар болгаш Европаның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга чөрчүп, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин күштелдириринче чыгап болгу дег ындыг хөгжүлдени Барыын Германияга болдурбас дээрзинге идегээр херек деп ук чагаада чугаалап турар.

Бүгү улустар, хамыктың мурнунда Европа дип эң-не хан төгүүшкүннүг болгаш хыдыкчы чаа дайынның база катап одаа болу бербезин күзеп турар Европаның улустары чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын практиктиг шиитпирлээринге хан-дамырындан сонуургалдыг.

Чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээринге чаа оруктарны тывар деп Совет Эвилелиниң саналдары, бо херекке практиктиг хемчеглерниң талазы-биле ооң көргүскен үлегер-чижээ Европага-даа, оортан ыракта өске-даа черлерге изиг чүүлдүгзүнүүшкүнну болдуруп турар ужуру шак ында болуп турар. ССРЭ-ниң чазааның чоокта чаа Чепсектиг күштерни улуу-биле кызырар дугайында төөгүлүг Медеглели Барыын талакы чамдык күрүнелерниң тускай бөлүктеринде таарымчалыг үнелээшкинни болдурганын сагындырар херек.

Великобританияның премьер-министри Иден парламентиге чуве чугаалап тургаш, Совет чазактың шиитпиринге байыр чедирген. ССРЭ-ниң болгаш Францияның удуртукчуларының аразынга бо чылдың майда Москвага болган чугаалажыышкыннарның дугайында Совет-Француз кады кылган дыңнадыгда чугаалап турары: «Бодунуң чепсектиг күштерин болгаш чепсеглениишкиннерин чаңгыс талалыг кызырар дугайында Совет чазактың хүлээп алган шиитпириниң ужур-дузазын Францияның чазаа хүлээп көрүп тур; чепсеглениишкиннерни дүжүрер талазы-биле чоруп турар чугаалажыышкыннарны ол шиитпир чиигедип болур деп Француз чазак бодап турар».

Совет Чепсектиг күштерни улуг хемчээлге кызырар талазы-биле ССРЭ-ниң чазааның хемчеглери болза, барыын талакы бүгү күрүнелер ону эдербишаан, чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын бергедээшкинден уштуп шыдаар ындыг чаа орук болуп турар. Бир эвес барыын талакы күрүнелер ооң үлегер-чижээн эдерер болза, бодунуң чепсектиг күштерин болгаш чепсеглениишкиннерин моон соңгаар-даа кызырарынга беленин Совет Эвилелиниң медеглээни билдингир.

Даштыкы чамдык бөлүктерниң оралдажып турары ышкаш чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээринден ойталаарын черле болдуруп болбас. Улустарга хоозун сөстер эвес, а чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырынче, быжыг тайбынны хандырарынче угланган практиктиг ажыл-херектер чугула.

Чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын боттуг шиитпирлээринче чаа аргаларның үлегер-чижээн көргүскен Совет Эвилелиниң инициативазын бүгү чурттарның хөй-ниитизи изиг-биле чүүлдүг деп көрүп турар. Дараазындагы базымны кылыры — барыын талакы күрүнелерниң ээлчээ.

(«Правданың» июнь 10-дагы мурнуку чүүлүнден).

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Румын болгаш совет улустарның аразынга найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарының политиктиг чугула ужур-дузазын барымдаалааш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Румынияның каасталга, декаративтиг болгаш чечен-чурулга уран-чүүлүнүң төөгүлүг үнелиг чүүлдерин Румын Улус Республиканың чазаанга шилчидер дугайында шиитпир хүлээп алган. Ол чогаалдарны кадагаладыры-биле делегейниң бирги дайынының чылдарында Румынияның чазаа Россияга шилчидип берген турган, ынчаарда Румыния Россияның эвилелчизи болуп кирген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бүгү совет архивтерни болгаш күрүнениң үнелиг чүүлдерин, ооң иштинде Румынияның үнелиг чүүлдерин чурттуң айыыл чок районнарынче көжүрген турган. Мурнунда көжүртүнген фондуларны шинчилээр болгаш системчидер талазы-биле ажылды ам үеде совет эртемденнер болгаш тускай эртемниглер дооскан. ССРЭ-де кадагалатынып турар румын төөгүлүг болгаш уран-чечен үнелиг чүүлдер база ажылдап кылдынган, долузу-биле илеретинген болгаш системчитинген.

Үнелиг чүүлдерниң аразында алдарлыг румын чурукчулар Т. Аманның, Н. Григорескунуң, О. Бенчилдиң, С. Лукьянның, К. Сатмариниң, К. Д. Розентальдың, И. Андиескунуң, Ж. Тэттэрескунуң, И. Кегуличиниң болгаш оон-даа өскелерниң 1350 чуруктары бар. 156 бурган чуруктарының чыылдазы Румынияның XVI—XVII чүс чылдардагы эрте бурунгу уран чурумалы болуп турар. Шуру-биле болгаш үнелиг даштар-биле каастаан пөстен кылыглар XVI—XVII чүс чылдарда Румынияның дааранылгазының ховар чүүлдери болур. Үнелиг чүүлдерниң аразында 50 чыгыы чүүлдер хамааты болгаш хүрээ эдилел херекселдери (алдын, мөңгүн кадилолар, чүдүлге бөрттери, лампадалар, крестер, аявтар болгаш оон-даа өске чүүлдер) бар. Ол херекселдерни XVI—XVII чүс чылдарда Румынияның улустуң мастерлери кылган.

35533 санныг монеталарның болгаш медальдарның улуг чыылдазы төөгү болгаш уран-чечен талазы-биле улуг ужур-дузалыг болуп турар, оларның аразында бистиң эраның мурнунда VII чүс чылда Эгины ортулуктан, бистиң эраның мурнунда VI чүс чылда Лесбос ортулуктан монеталар, Македонияның хааны III Александрның, Египеттиң хааны I Птомейниң, Фракияның хааны Лисисахтың алдын монеталары, Римниң императорларының, Византияның хааннарының, Арабтың халифтериниң монеталары-чоостары, ол ышкаш румын монеталар болгаш медальдар онзаланып турар.

Бистиң эраның мурнунда IV чүс чылдың төнчүзүнде Петросса чоогундан тывылган чүүлдер дыка үнелиг болуп турар. Оларның аразында алдын аяк, улуг тавак, билзек болгаш өскелер-даа бар.

Румын боярлар болгаш капиталистер Совет Россияга удур ийи удаа — 1918 болгаш 1941—44 чылдарда чаалажып, бистиң чуртувуска үрегдээшкинни таварыштырып, ооң төөгүлүг болгаш уран-чечен тураскаалдарын чок кылып турган болза-даа, төөгү болгаш уран-чечен талазы-биле улуг үнелиг уран-чүүлдүң ол бүгү чогаалдарын совет улус камныг кадагалап келген. ССР Эвилелиниң чазаа болгаш совет улус ол үнелиг чүүлдерни румын улустуң бодунуң чарлып болбас байлаа кылдыр кезээде көрүп келген.

Бодунуң улузунуң күзел соруун болгаш эрге-ажыктарын илередип турар Румын Улус Республиканың чазаанга уран-чечен үнелиг чүүлдерни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели шилчидип бербишаан, ол найыралдыг акт совет болгаш румын улустарның аразында бузулбас акы-дуңма кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарының херээнге чугула салыышкын болур деп идегеп турар.

И. Броз Титонуң, Н. С. Хрущевтуң, А. И. Микоянның Сталинградта чеде бергени

СТАЛИНГРАД, июнь 11. (СЭТА-ның тускай корр.). Бөгүн, июньнуң 11-де Сталинградтың хүнге чырып чайынналган кудумчуларынга болгаш шөлдеринге аназ эвес хайныышкынныг болган. Чурттакчы чон Югославияның Федеративтиг Улус Республиказының Президентизи Иосип Броз Титону, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның Бирги Секретары Н. С. Хрущевту, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги Оралакчызы А. И. Микоянны уткуп алыры-биле бөлүктеп-даа ийи-чаңгыстап-даа, автомашиналарда, мотоциклдерде, чадаг-тергелерде, автобустарда, трамвайларда олурупкан вокзалче угландыр шуужуп-ла турган. Москваныы-биле 9 шакка чедир вокзал девискээринге 100 муң чыгыы кижи чыылган турган.

9 шак 30 минута турда тускай поезд чедип келген. Ооң вагоннарындан эш Иосип Броз Тито кадайы-биле, эштер Н. С. Хрущев, А. И. Микоян олар үнүп келгеннер. Ол ышкаш ЮФУР-нуң Президентизин үдеп чоруур кижилер, Югославияның күрүне ажылдакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. М. Пегов, ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң Бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, армия генералдары А. И. Антонов болгаш И. А. Серов олар база чедип келгеннер.

Перронга аалчыларны: партияның Сталинград обкомунуң бирги секретары И. К. Жегалин, облкүүскомнуң даргазы И. С. Панькин, Сталинградтың хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы А. В. Дынкин шериг округунуң командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы А. И. Еременко болгаш өске-даа тускай албан-дужаалдыг кижилер, ажылчы чоннарның, хөй-нити организацияларының төлээлекчилери, журналистер уткааннар.

Уткуп алыышкынга хүндүлүг таңныылды чыскаапкан болгаш Югославияның база Совет Эвилелиниң күрүне гимнилерин ырлап күүсеткен.

Маршал Иосип Броз Тито болгаш Маршал А. И. Еременко олар хүндүлүг таңныылды эргип эртип, рапортту хүлээп алганнар. Пионерлер аалчыларга чечектер тудусканнар.

Хоорайның ажылчы чоннары вокзал чоогунуң шөлдеринге аалчыларны байыр чедиришкинниг сөстер-биле болгаш диңмиттиг адыш-часкаашкыннары-биле уткуп алганнар.

Югослав өннүктерге А. В. Дынкин байыр чедирип чуве чугаалаан.

Иосип Броз Тито микрофонга харыы чуве чугаалаан.

ЮФУР-нуң Президентизиниң чугаазын адыш-часкаашкыннары болгаш «Ураалаашкыннар» үзе кирип турган.

Чыылганнар Н. С. Хрущевтуң чугаазын улуг кичээңгей-биле дыңнааннар.

Митинг соонда аалчылар Сталинградтың солун чүүлдерин көөрү-биле чорупканнар.

Иосип Броз Тито, Н. С. Хрущев, А. И. Микоян болгаш оларны үдеп чораан кижилер Мамай базырыынче үне бергеннер, аңаа Югославияның Президентизи Сталинградтың өлген маадырларының хөөрүнге чечектер салган.

Аалчыларның таварып эртип турганы бүгү-ле кудумчуларга болгаш шөлдерге хоорайның чурттакчылары оларны чылыы-биле уткуп ап турганнар.

(СЭТА).

Иосип Броз Титонуң, Н. С. Хрущевтуң болгаш А. И. Микоянның Сталинградтан үнүпкени

СТАЛИНГРАД. Июнь 11. (СЭТА-ның тускай корр.). Июнь 11-ниң кежээзинде Сталинградтан Краснодарже Югославияның Федеративтиг Улус Республиказының Президентизи Иосип Броз Тито, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның Бирги Секретары Н. С. Хрущев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги Оралакчызы А. И. Микоян болгаш оларны үдеп чоруур югослав болгаш совет күрүне ажылдакчылары чорутканнар. Аалчыларны муң-муң сталинградчылар үдээннер.

Сталинград вокзалынга хоорай организацияларының удуртукчулары, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары чыылганнар. Бичии уруглар аъттанып чоруп турарларга чечектерни эккеп тудусканнар.

Сталинградчылар-биле чүректиң ханызындан байырлашпышаан, ЮФУР-нуң Президентизи Иосип Броз Титонуң чугаалааны болза;

Эргим эштер, Сталинград хоорайның хамаатылары!

Бо хоорайдан чоруп тура, бистерниң маңаа көргенивис силерниң чылыг уткуп алыышкыныңар дээш бодумнуң өмүнээмден болгаш бүгү төлээлерниң өмүнээзинден база катап ханызы-биле өөрүп четирдим.

Бистиң маңаа келгенивис чүгле бир хүн болганы биске кончуг хомуданчыг болду. Бистер база катап силерниң хоорайыңарга келир болгаш силерниң моон соңгаарты чедиишкиннериңерни көөр үе келир дээрзинге идегеп тур мен. Силерниң чогаадыкчы ажылыңарга болгаш тургузуушкунуңарга чаа-чаа чедиишкиннерни күзедивис.

Маадырлыг Сталинград хоорайның хамаатылары делгерезин!

Байырлыг, эргим эштер!

Чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары болза, Совет күрүне аппарадының калбак массалар-биле харылзаазын быжыглаарынга, күрүне башкарылгазынга ажылчы чоннарның дорт киржилгезин күштелдиреринге улуг рольду ойнап турарлар.

Советтерниң мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге доктаамал комиссиялар хүн-бүрү дузалажыр хүлээлгелиг. Олар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун оперативтиг удуртур талазы-биле күүсевчи комитеттерге дузалашпышаан, кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер, чурт үлетпүрүн сайзырадыр, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалын, чуртталга тудуунуң болгаш суурлар чаагайжыдылгазының херээн экижидер дээш чүткүлдүг ажылдаар ужурлуг.

Чер-чер Советтеринге сөөлгү болган соңгулдалардан бээр бистиң областың чер-чер Советтериниң чанынга 455 доктаамал комиссиялар тургустунган. Комиссияларның составы экижээн. Ам ол комиссияларның составында 1318 депутаттар болгаш активчилер ажылдап турар. Чүгле 1955 чылдың дургузунда 313 доктаамал комиссиялар янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле Советтерниң сессияларынга эдеринчи илеткелдерни кылган.

Областың чер-чер Советтериниң чанында дыка хөй доктаамал комиссиялар боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр дээш бедик сонуургалдыг ажылдап турарлар. Ылангыя область Совединиң кадык камгалалының болгаш социал-хандырылга талазы-биле комиссиязы (даргазы эш Агапов) элээн эки ажылдап келген. Ол комиссия бодунга хамаарышкан организацияларның ажылынга хыналдаларны үргүлчү чорудуп, ооң түңнелдерин комиссияның хуралдарынга ол черлерниң удуртукчулары олуржуп турда чугаалажып, илерээн четпестерни узуткаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап турар. Комиссия тодаргай планныг ажылдап, ооң даргазы эш Агапов комиссияның чер-черде кежигүннериниң информацияларын ханызы-биле өөренип көрүп турар.

Барыын-Хемчик район Совединиң садыг болгаш саң-хөө талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы эш Курто) бодунуң хүлээлгезин эки күүседип келген. Ол комиссия район Совединиң ийиги сессиязының «район бюджединиң күүселдезиниң дугайында» шиитпири райсаң килдизинде болгаш садыг четкизинде канчаар күүсеттинип турарын хынап көргеш, ол черлерниң ажылында улуг четпестерни илередип, ооң түңнелин бодунуң хуралынга чугаалашкан. Ооң соонда комиссияның кежигүннери саң болгаш садыг органнарының ажылынга улуг дузаны чедиргеннер.

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана кодээ Совединиң культура чырыдыышкын болгаш кадык камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы эш Доржу) база-ла багай эвес ажылдап турар. Ол комиссия сессияларга болгаш күүскомнарга чугаалажыры-биле 3 айтырыгларны белеткеп киирген. Ол комиссия бо чылдың февральда кодээ Советте клубтуң болгаш библиотеканың ажылының дугайын бодунуң хуралынга чугаалашкан. Ол черлерниң ажылын улам экижидер сорулга-биле ол дугайын кодээ Советтиң күүскомунуң хуралынга база тургускан. Доктаамал комиссия организакчы ажылды экижиткен. Ооң түңнелинде ол клуб болгаш библиотека районда эң эки ажылдыгларның санында кирип турар.

Советтерниң ажылынга дузалажыр талазы-биле Кызыл Хоорай Совединиң улус өөредилгезиниң талазы-биле (даргазы эш Куренёв), Таңды район Совединиң орук тудуунуң болгаш чаагайжыдылга талазы-биле (даргазы эш Малышев), Барыын-Хемчик районунуң Эрги-Барлык кодээ Совединиң кадык-камгалалының талазы-биле (даргазы эш Хирлиин) доктаамал комиссиялар эки ажылдап турарлар.

Ындыг болза-даа доктаамал комиссияларның организакчы күжүн үнелевес чоруктар чер-чер Советтеринде бар. Доктаамал комиссияларның ажылының экижиринге идиг бээриниң чугула аргаларының бирээзи болза, оларның кылган ажылының дугайында отчёттарын сессияларга чугаалажып турары болур. Ол чугула арганы область Совединиң күүскомундан эгелээш кодээ Советтерге чедир ам-даа үнелеп көрбейн турар. Чер-чер Советтеринге соңгулдалар болгандан бээр чүгле 81 доктаамал комиссиялар боттарының хамаарышкан Советтеринге отчёттарын бергилээн. Доктаамал комиссияларның отчёттарын Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Бии-Хем болгаш Таңды районнар Советтери чаңгыс-даа катап албааннар, а ол-ла районнарның кодээ Советтериниң чүгле 13 хуузу боттарының доктаамал комиссияларының отчёттуг илеткелдерин дыңнагылаан.

Доктаамал комиссияларның ажылынга Советтерниң күүсевчи комитеттери үргүлчү дузалажыр ужурлуг. Чамдык районнар, хоорайлар болгаш кодээ, суур Советтериниң күүскомнары доктаамал комиссияларның ажылынга бистиң киржир «эргевис чок», олар чүгле сессияларга отчёттуг болур ужурлуг деп чылдак хап, оларның ажылынга дузалажырындан шуут ойталап турар фактылар бар. Ооң чижээнге Тес-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем райкүүскомнар хамааржыр. Чер-чер Советтериниң күүскомнары доктаамал комиссияларның ажылынга хүн-бүрү дузалажып, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип, комиссияларның даргаларының сургаалдалыг хуралдарын квартал санында чорудуп турары чугула. Комиссияларның ажылы чүгле ол таварылгаларда экижип болур.

Сессияларга чугаалажып турар айтырыгларның талазы-биле доктаамал комиссияларның эдеринчи илеткелдеринче онза кичээңгейни салыры чугула. Чамдык Советтерниң күүскомнары сессияларга айтырыглар чугаалажырда, аңаа хамаарышкан комиссияларның эдеринчи илеткелдерин албайн турарлар. Бо чылын Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Сүт-Хөл районнар Советтери сессияларга чаңгыс-даа комиссияның эдеринчи илеткелин албааннар. Чугула айтырыгларны шиитпирлээрде доктаамал комиссияларны ооп эртип турар фактылар кодээ Советтерде-даа бар. Чамдык райкүүскомнар доктаамал комиссияларның эдеринчи илеткелдерин чүгле ёзу барымдаалап ап турар. Чижээ, Таңды район Совединиң чедиги сессиязы «район бюджединиң 1955 чылда күүселдезиниң болгаш 1956 чылда бюджеттиң дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Аңаа садыг болгаш саң-хөө талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы эш Панфилов эдеринчи илеткел кылгаш, херек кырында байдалды билбес болуп, дендии эренгей информация кылган.

Доктаамал комиссиялар партияның болгаш чазактың шиитпирлерин боттарының ажылынга хүн-бүрү удуртулга болдурар ужурлуг. Комиссия бүрүзү бодунуң ажылының зайы-биле салдынган сорулгаларны күүседиринче ажылчы чонну мобилизастап, оларның чогаадыкчы, бот-тывынгыр чоруун деткиир хүлээлгелиг.

Ажылчы чоннарның чагыгларын болгаш шүгүмчүлелдерин амыдыралга боттандырарынга доктаамал комиссияларның ролю улуг. Олар соңгукчуларның чагыгларын хамаарышкан организацияларның удуртукчулары канчаар күүседип турарының дугайында информацияларны негээр эргелиг болгаш оларга боттуг саналдарын киирер хүлээлгелиг. Ындыг турбуже соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш доктаамал ажылдап турар комиссиялар бистиң областа дыка эвээш. Барыын-Хемчик район болгаш кодээ Советтериниң депутаттарынга бердинген 100 ажыг янзы-бүрү чагыгларның чүгле 20 хирези күүсеттинген, а ону боттандырарынга киришкен чаңгыс-даа доктаамал комиссия чок.

Областың ажыл-агый болгаш культура талазы-биле хөгжүлдезиниң беш чыл планын күүседиринге чер-чер Советтери, оларның доктаамал комиссиялары улуг рольду ойнаар. Доктаамал комиссиялар активке, тускай эртемниглерге, ажылчы чоннарның калбак массаларынга даянып, олар-биле харылзааны улам быжыглап тургаш боттарының ажылын үндезини-биле экижидип шыдаарлар.

Рязань областың Маратовск МТС-тиң тракторизи И. Д. Пискаревти Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Төрээн чуртту камгалап тургаш, аар балыглатканы-биле холбаштыр ийи буттарын ышкынган турбуже, Маратовск МТС-тиң тракторизи Иван Дмитриевич Пискаревтиң 1953, 1954 болгаш 1955 чылдарда күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүг болуруун чедип ап, күш-ажылга маадырлыг чоруун илереткени дээш Иван Дмитриевич Пискаревти Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль

1956 чылдың июнь 9.

Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Дуайт Д. ЭЙЗЕНХАУЭРГЕ ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. БУЛГАНИННЫҢ ЧАГААЗЫ

ССРЭ-ниң АКШ-та Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Г. Н. Зарубин июнь 7-де Күрүне секретары Дж. Ф. Даллеске чораан болгаш Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Дуайт Д. Эйзенхауэрге ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинның чагаазын аңаа тыпсып берген.

Айыткан чагааның текстизи моон адаанда парлатынган.

«Москва, Кремль

1956 чылдың июнь 6.

Хүндүлүг дээрги Президент,

Амгы үеде чепсегленишкиннерни дужүрериниң айтырыы улустар аразының эң чугула болгаш соңгаарлатынмас айтырыгларының бирээзи болуп артып турары үргүлчүлевишаан дээрзинге мээң-биле чөпшээрежир боор силер деп бодап тур мен.

Кижи төрелгетенге санап четпес когаралдарны болгаш аажок хөй материалдыг чидириглерни таварыштырган делегейниң ийиги дайынының доозулган соонда бистер шуптувус делегейниң үшкү дайынының тыптып келирин болдурбас дээш бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылырынга бүрүн шиитпирлиг турган бис. Ынчангаш ол сорулга-биле делегейниң ийиги дайынының доозулганының соонда күрүнелер чепсеглээшкиннерни кызырар болгаш атомнуг чепсекти хоруур дугайында чугаалажыышкыннарже кирген. Бо чугаалажыышкыннар мынчага чедир-ле таарымчалыг түңнелдерни бербээни харааданчыг-дыр.

Ылангыя массалыг узуткаашкынның атомнуг болгаш водородтуг чепсек ышкаш ындыг чепсектерниң чаа хевирлериниң тыптып келгени чепсеглээшкиннерни дужүрериниң айтырыын шиитпирлээрин шуут эргежок чугула болдуруп турар деп бодалга Силер база каттыжып турар боор деп бодап тур мен. Шеригниң шылгарангай ажылдакчызы, эрткен дайынның болуушкуннарынга мырыңай чоок турган Силерге бо дугайында тодаргайлап чугаалаары ам меңээ эргежок чугула эвес-тир.

Эң-не чылыг сактыышкыннар бисте хевээр арткан Женевага дөрт күрүнелерниң чазактарының Баштыңнарының чөвүлел хуралынга бүгү киржикчилер, оон иштинде Каттышкан Штаттарның чазааның болгаш улузунуң өмүнээзинден Силер дайынның айыылын чайладыр болгаш чепсеглээшкиннерниң үүргезин эвээжедир деп ниити күзелди илереткенин дээрги Президент сактып тур боор силер.

Чепсегленишкиннерни дужүрер дугайында чугаалажыышкыннарның ам туруп турар муңгаш чоруундан кандыг арга-биле уштунуп үнүп болур дээр дугайында айтырыгны көөрүнче Совет чазак онза кичээнгейни угландырып турар. КНО-нуң Адакы Комитединге чепсегленишкиннерни дужүрер дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажыышкыннар чогуур түңнелдерни бербээнин фактылар көргүзүп турар. Сөөлгү үеде бо чугаалажыышкыннар дээди чергези-биле нарыыдаан. Чепсегленишкиннерни дужүрер талазы-биле Адакы Комитеттиң ажыл-чорудулгазы бо ажыл-херекке бурунгаарлаашкынны херек кырында моондактап турар. Ындыг байдалдар турунда КНО-да чугаалажыышкыннар чепсегленишкиннерни дужүрер талазы-биле тодаргай түңнелдерге чоокку үениң иштинде чедирип шыдаар деп идегээри берге.

Ооң ужурунда бо байдалды барымдаалааш, Совет чазак чепсегленишкиннерни дужүрериниң айтырыын шиитпирлээрин чаа арга-биле көөр деп шиитпирлээн. Совет чазактың бо чүткүлүн шын билип алырын күзээр ийик бис.

Амгы үеде улустар аразында дүшкүүрлүг чоруктуң тодаргай чавырлыышкыны бар болгаш «соок дайын» эрткен үени кылдыр ырап бар чыдар, чепсегленишкиннерни эндериилдирерин соксадырынга болгаш чепсегленишкиннерни дужүрер талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган деп чүвеге ханызы-биле бүзүрээн бис. Бо байдалдарда чепсегленишкиннерни дужүрериниң айтырыының талазы-биле улустар аразындагы дугуржулганы чедип алгыжеге чедир моон соңгаар-даа күрүнелерниң күженишкиннерин чепсегленишкиннерни дужүрер талазы-биле улустар аразындагы дугуржулганың чардынарын манавайн амыдыралга боттандырып болур ужурлуг, чепсегленишкиннерни кызырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни күрүне бүрүзү боттандырарынче угландырган турар ужурлуг деп санап турар бис. Ындыг хемчеглерни чорудары улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту улам ыңай чавырылдырарынга, күрүнелерниң аразынга бүзүрежир чорукту быжыглаарынга дөгүм болуру чигзиниг чок, бодунуң ээлчээнде чепсегленишкиннерни дужүрериниң бүгүнү хаара тудуп турар программазын боттандырарынга эң таарымчалыг байдалдарның тургустунарынга чедирер ийик.

Дээрги Президент, Силер бо талазы-биле улуг күрүнелерниң, ооң иштинде эң-не хөй чепсектиг күштерлиг болгаш материалдыг курлавырларлыг Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының эгелекчи чоруу шиитпирлиг ужур-дузалыг болур дээрзинге чөпшээрежир боор силер деп идегеп тур мен.

Улустар аразынга тайбыңны быжыглаарының бедик сорулгаларын удуртулга болдурбушаан, Совет чазак 1955 чылда Чепсектиг Күштеринден 640 муң кижини кызырганының кырынга Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштеринден 1.200 муң кижини кызырарын чепсегленишкиннерни дужүрер талазы-биле дугуржулганы чарарын манавайн чорудар деп эгелекчи болурун бодунга база алыр деп шиитпирни үндүрген. Маңаа дүүштүр ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң чепсегленишкиннерин болгаш дайынчы техниказын, а ол ышкаш ССРЭ-ниң күрүне бюджединиң талазы-биле шериг херегледеринге Совет Эвилелиниң чарыгдалдарын кызырар апаар.

Бо шиитпир-биле дүүштүр 63 дивизияларны болгаш чамдык бригадаларны, ооң иштинде Герман Демократтыг Республиканың девискээринде турар 3 ужар чүүл дивизияларын болгаш 30 муң ажыг кижи санныг өске-даа дайынчы кезектерни дужүрүп турар. Германиядан айыткан санныг совет шериглерни үндүрер чорук айтырыгны долузу-биле шиитпирлевес дээрзин билип турар бис. Совет чазактың бо шиитпири чүгле баштайгы базым болур. Ынчалза-даа бир эвес Германияның девискээринде шериглерлиг АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның чазактары Германияда боттарының чепсектиг күштерин кызырар дугайында хемчеглерни боттарының талазындан алыр болза, ол чорук бо айтырыг талазы-биле эң шиитпирлиг базымнарга үндезинни белеткээринге чигзиниг турбас деп чүвени барымдаалап турар бис. Моон-биле кады дөрт күрүнелерниң чазактарының талазындан ындыг хемчеглер ооң дараазында Германияда даштыкы чепсектиг күштерни хөйү-биле кызырар дугайында азы Германияның девискээринден даштыкы чепсектиг күштерни үндүрер дугайында дугуржулгага чедирип шыдаар ийик дээрзин барымдаалап турар бис.

Американың Каттышкан Штаттарының чазаа болгаш, дээрги Президент, Силер бодунар Совет чазактың чепсегленишкиннерни дужүрер дугайында айтырыгның талазы-биле мында капсырган май 14-теги медегделин бүгү талазы-биле кичээнгейлиг көөрүнге, ынчангаш эндере чепсегленишкиннерни соксадыр херекке, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту улам ыңай чавырылдырарының болгаш бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының херээнге төлептиг салыышкынны бодунарның талалардан киирерингерге идегелди мээң кады ажылдап турар өөрүм болгаш мен бодум илергейлеп тур бис.

Бистиң күрүнелеривистиң чогуур базымнарын өске-даа чурттар база деткиири, чепсегленишкиннерни дужүрериниң бүгүнү хаара тудуп турар айыткан программазының практиктиг боттаныышкынынга эге салдынган турары чигзиниг чок

Шынчы хүндүткел-биле Н. БУЛГАНИН.

Вашингтон, Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи дээрги Мындаагылар Дуайт Д. Эйзенхауэрге».

Француз Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ги МОЛЛЕГЕ ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. БУЛГАНИННЫҢ ЧАГААЗЫ

ССРЭ-ниң Францияда Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини С. А. Виноградов июнь 7-де Францияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ги Моллеге чораан болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинның чагаазын аңаа тыпсып берген.

Айыттынган чагааның текстизи моон адаанда парлатынды:

«Москва, Кремль.

1956 чылдың июнь 6.

Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы хүндүлүг дээрги,

Москвага чүгле чаа доозулган француз-совет чугаалажыышкыннарның үезинде мээң кады ажылдап турар өөрүм болгаш мен бодум делегей байдалының чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарны Силерниң-биле болгаш дээрги Пино-биле солчур аргалыг аас-кежиктиг болган бис, база кайы-кайывыска күзенчиг сорулгаларны чедип алырынче ийи чурттарның чазактарының шын-на күзел-чүткүлдери бар ындыг айтырыгларны илереткен бис. Бистиң чазактарывыс хамыктың мурнунда күрүнелерниң күженишкиннери чепсегленишкиннерни айыылдыг эндере бүдүрерин соксадырынче угланган турар ужурлуг деп түңнелди кылган, чүге дээрге чепсегленишкиннерни эндере бүдүрери тайбыңны деткииринге кыжаныышкын болуп турар болгаш кайгамчык хөй курлавырларны тайбың бүдүрүлгениң база улустарның чаагай байдалын көдүрериниң сорулгаларындан чардыктырып турар. Кады кылган француз-совет медеглелге чепсегленишкиннерни дужүрериниң айтырыын ийи чазактар кайы хире ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналының мурнунга калбаа-биле чарлаар аргалыг болган бис.

Чепсегленишкиннерни дужүрер херектиң талазы-биле улустар хамыктың мурнунда күрүнелерниң практиктиг хөделишкиннеринге сонуургалдыг болуру чер-ле билдингир. Дайын доозулган сөөлүнде бистиң чурттарывыс чепсегленишкиннерни бүгү-ниити кызырарының болгаш атомнуг чепсекти хоругдаарының талазы-биле улустар аразының дугуржулгазын чедип алырынче оруктарны дилеп тывар дээш КНО-нуң органнарынга боттарының аразынга кады ажылдажып турган. Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улустарынга база Европаның дыка хөй күрүнелериниң улустарынга канчаар-даа аажок хөй каража-когаралдарны болгаш үрелиишкиннерни таварыштырган делегейниң эрткен ийи дайыннарының аар уржуктары массалыг узуткаашкынның чепсектериниң чаа хевирлери барда бүгү кижи төрелгетенге эңне аар болгаш санап четпес өлүм-чидимни, каража-когаралдарны таварыштырып болгу дег делегейниң үшкү чаа дайынының тыпты бээрин болдурбас дээш хемчеглерни алырын бистерден чаягаар-ла негеп келген.

Ындыг турбуже, чепсегленишкиннерни дужүрер дугайында 10 ажыг чылдарның дургузунда КНО-да чорудуп турар чугаалажыышкыннар амгы үеге чедир-ле боттуг түңнелдерге чедирбээнин билир болгай Силер.

Чепсегленишкиннерни дужүрериниң айтырыын шиитпирлээринче чаа оруктарны дилеп тывары ол чорук эргежок чугула болдуруп турар болгаш күрүнелерниң аразынга, оларның иштинде Европаның чурттарының аразынга кады ажылдажылганы экижидеринге улуг хемчээлге идигни берген турар, ынчаарга Европа дип эң-ве хан-төгүүшкүннүг болгаш хыдыкчы чаа дайынның база катап одаа болу бербезинге Европаның улустары боттарының хан-дамырындан сонуургалдыг.

Улустар аразының байдалында тодаргай экижиишкинни Москвага болган чугаалажыышкыннарның үезинде демдеглеп шыдаар аргалыг болган бис, дээрги Дарга, Соок дайын бодунуң орнун улустар аразының найыралдыг харылзааларының, ооң иштинде чурттарның удуртукчу күрүне ажылдакчыларының аразында харылзааларының хөгжүүрүнге улам-на чайлап берип турар апарган. Ол чорук чепсегленишкиннерни кызырар талазы-биле боттуг болгаш практиктиг хемчеглерни боттандырып чорударынга элээн таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Чепсегленишкиннерни дужүрер дугайында делегей дугуржулгазын чедип алдынарын манавайн ындыг хемчеглерни амгы үеде чорудары улустар аразының байдалын улам-на экижидеринге, күрүнелерниң аразынга идегежир чорукту быжыглаарынга идиглиг болуп, Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыын шиитпирлээринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп болур ийик дээрзинге каттыжар боор Силер деп бодай-дыр мен.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден 1955 чылда 640 муң кижини кызырганындан аңгыда 1.200 муң кижини бодунуң Чепсектиг Күштеринден ам кызырар дугайында шиитпирни хүлээп алырда Совет чазак ындыг бодалдарны удуртулга болдурган. Аңаа дүүштүр ССРЭ-ниң чепсегленишкиннери болгаш чепсектиг Күштериниң дайынчы техниказы, а ол ышкаш шериг херегледеринге ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң талазы-биле Совет Эвилелиниң чарыгдалдары кызырылган турар.

Ол шиитпирге дүүштүр 63 дивизияларны болгаш чамдык бригадаларны, ооң иштинде Герман Демократтыг Республиканың девискээринде турар 3 ужар-чүүл дивизияларын болгаш 30 муң ажыг кижи санныг өске-даа дайынчы кезектерни дужүрүп турар. Айыткан сан совет шериглерни Германиядан үндүрүп алыр айтырыгны бүрүнү-биле шиитпирлевейн турарын билип турар бис. Совет чазактың бо хемчеглери чүгле баштайгы базым болуп турар. Бир эвес Германияның девискээринде шериглерлиг АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның чазактары Германияда боттарының чепсектиг күштерин кызырарынче угланган хемчеглерни боттарының талазындан ап чорудар болза, бо айтырыгга элээн шиитпирлиг базымнарны кылырынга үндезин суур белеткетинген турары чигзиниг чок дээрзин барымдаалап турар бис. Дөрт улуг күрүнелерниң чазактарының талазындан чорутса чогуур ындыг хемчеглер Германияда даштыкының чепсектиг күштериниң санын шиитпирлиг кызырар дугайында азы Германияның девискээринден даштыкының чепсектиг күштерин үндүрүп чорудар дугайында дугуржулганы дараазында чедип алырынга чедирер ийик деп санап турар бис.

Совет чазактың май 14-теги шиитпириниң чугула ужур-дузазын май 19-тагы бистиң кады кылган медеглеливиске Француз чазак чүүлдүг деп хүлээп көргенин сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис.

Чепсегленишкиннерни дужүрериниң айтырыын шиитпирлээринге кол харыысалга улуг күрүнелерге онаажып турар болгаш чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни кызырарының талазы-биле практиктиг хемчеглерни чорударынга эгелээшкинни оларның чорудары чугула болур дээрзинге чөпшээрежир боор Силер деп бодай-дыр мен, дээрги Дарга. Улуг күрүнелерниң талазындан ындыг хемчеглерни ап чорудар чорук чепсегленишкиннерни дужүрериниң бүгүнү хаара тудуп турар программазынга хамаарыштыр дугуржулганы чедип алырынга боттуг дузаны чедирип болур ийик дээрзинге чигзинмейн барып болур.

Чепсегленишкиннерни дужүрер дугайында айтырыгның талазы-биле Совет чазактың май 14-теги мында капсырган медеглелин Француз чазак бүгү кичээнгей-биле өөренип көөр болгаш бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының база Европаның айыыл чок чоруун хандырарының херээнге эргежок чугула салыышкынны бодунуң талазындан киирер дээрзинге шынчы идегелди мээң кады ажылдап турар өөрүм болгаш мен бодум илергейлеп тур бис.

Шынчы хүндүткел-биле Н. БУЛГАНИН.

Париж.

Француз Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы дээрги Мындаагылар Ги Моллеге».

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунда

Совет парлалгага мурнунда дыңнадып турганы-биле алырга, Швецияның, Данияның болгаш Норвегияның чазактары 1957 чылдың бирги чартыында Швецияга, Данияга болгаш Норвегияга кээп аян-чорук кылыр дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганинны болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Н. С. Хрущевту чалаан чалалгазын боттарының Москвада элчиннерин дамчыштыр дамчыдып бергеннер.

Июнь 7-де ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң Бирги Оралакчызы А. А. Громыко Швецияның Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Р. Сульманны, Данияның Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини А. Меркти, Норвегияның Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Э. Бродланды хүлээп алган болгаш ол чалалганы Н. А. Булганин база Н. С. Хрущев өөрүп четиришкин-биле хүлээп алган дээрзин оларга дамчыдып берген.

Ол аян-чоруктуң тодаргай айыткан үезин, а ол ышкаш хуусаазын болгаш аян-чорук кылырының программазын сүмелеп дипломаттыг чурум ёзугаар көрген турарын совет таланың күзээнин илереткен.

ОБЛАСТЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

Артельдиң орулгазын көвүдедиринче

Эш Маады Доржу.

Эш Маады Доржу 1949—1953 чылдарда «Кызыл тараачын» колхозтуң хойжузу болуп, колхозтуң аңаа быжыглаан хоюн ол-ла үениң дургузунда 500-тен 1000 баш чедир өстүрген.

Дараазында чылдарда чамдыкта хойларны хураганнары-биле тус-тус бөлүктеп ажаарынга ол ажылдап турган. Көдээ ажыл-агый артели дыка хөй каракуль, меринос хойларны өстүрген. Хой ажылындан кирген орулга көвүдээн. Оон ангыда чугула херегледе киирер сорулга-биле кара болгаш кара-көк чүзүннүг каракуль хураганнарның дыдыраш дүктүг кештерин колхоз күрүнеге дужаап турар. Тускай херегледе үндүрер хураганнарның кештерин союп, эттеп болбаазырадып кылырынга эш Маады Доржу мергежип өөренген болгаш ол ажылга ам үш чыл ажылдап турар. Колхоз бо чылын 450 каракуль хураган кештерин белеткел черинге дужаар планныг. Маады Доржу дөрт чартык ай дургузунда 332 каракуль хураган кештерин эки сайзырадып кылгаш дужааган. Артель чүгле каракуль хураган кештерин дужаагэнындан безин дыка хөй акша орулганы киирип ап турар.

Төрүттүнге-ле үш хонган каракуль хураганнарның кештерин союп дузааш, ийи кешти-ле иштики өңүн иштештир катай туткаш, 70 чедир кештерни дески каът кылдыр чыый салгаш, чеди хонук дургузунда шимчетпейн тургузуп турар. Оон соонда кештерни хөөдер, кыртыжын, чаан сүүрер, 3—4 шак хиреде хүнге кургадып турар, бир эвес изиг хүн болза үр кургадып болбас. Каракуль хураган кежин өске-даа арга-биле ол эттеп, сайзырадып турар. Ооң эттеп, сайзырадып турар кара болгаш көк чүзүннүг каракуль хураган кештериниң дүгү кончуг дыдыраш, бир дески болуп турар. Хойларны хураганнары-биле тус-тус бөлүктеп ажаарын билдилии-биле чорудар, чугула херегледе үндүрер каракуль, меринос хураганнарның кештерин эттеп, болбаазырадып кылырының аргазын улам сайзырангайжыдар дээш ол кызымак ажылдап турар.

* * *

Маады Доржу шаандан тура-ла малчын арат чорааның, чүгле бодунуң күжү, өөнүң иштн-биле мал ажаап өстүреринге кончуг кызымак чорааның, мал ажылы дээш ооң чүткүлдүг күш-ажылы халас барбааның ол чугаалап турар.

К КУНДУП.

Бии-Хем район.

Малчынның хүлээлгези

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң шээр мал кадарчылары социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин амыдыралда чединишкинниг боттандырып, төрээн 1443 хой, өшкүден 1483 анай, хураганнарны менди камгалап алган. Ам төрүттүнер чаш төлдү чидириг чокка ажаап алыр дээш, одар-белчиирни таарыштырып, чайлаглаашкынга белеткел ажылын чорудуп турар.

Малчыннар эрткен ажыл-агый чылынга улур алдыгы беш чылдың бирги чылы — 1956 чылда малдың баш санын 2 катап көвүдедир болгаш хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2 кг дүктү кыргып алыр база ооң продуктулуун бедидер сорулга-биле ажылдап турар.

О. КЕНДЕН.

Үлегерлиг малчын

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү эш Сеңмит 3 чыл иштинде өшкү кадарып келген. Одар-белчиирни чылдың кайы-даа үезинде таарыштырып, мурнакчы малчыннарның, ылаңгыя зоотехниктерниң сүмелерин ёзугаар одарны солуп турар. Баштай хүлээп алганы 260 өшкүлеринден үш чыл иштинде 1112 анайларны менди доруктурган.

Ам ооң кададында төрээн 260 өшкүлерниң 289 анайлары менди өзүп турар. Малды чай дургузунда эки одар-белчиирлерге чайлаткаш, деңгилделиг болдурар талазы-биле колхозтуң бүгү малчыннарын социалистиг чарышка кыйгырган.

М. ЧИМБИИ.

Чайлаг одарларже

Кызыл районда «Баян-Хем» колхоз хоюнуң кыргылдазын сес хүн иштинде организастыг дооскан. Семис хүр чыл ашканындан колхозтуң хою арбын дүктү берген. Чамдык эш Ноңчат ышкаш кадарчыларның коданында хой бүрүзү дүктү 2,3 кг чедир кыргыткан.

Колхоз малын амгы үеде чайгы одарларже көжүрүп турар. Эш Ламбыраң 180 анныяк инектерни, эш Билчек 700 хойларны семиртир одарладып чорутикан. Сүт-бараан фермазы 58 инектери-биле Баян-Колда көжүртүнген.

С. МАТПА.

Чоокку хүннерде эгелээр

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар чери колхозтуң малын чайлагладырының планын бадылаан. Хендерге, Шөл, Чээнек, Барык чайлагларынче чорудары-биле шээр малды 9 коъдан, инекти 5 коъдан, чылгыны 3 коъдан кылдыр үскен болгаш чайгы үеде одарларны 2—3 удаа солууру-биле тус-тус хуваалданы чоруткан.

Аныяк инек кадарчызы эш Нас-Сюрюн инектерин эки одарлыг чайлаг—Кулузунда чедире берген. Массалыг чайлаглаашкын чоокку хүннерде эгелээр.

А. СОСКАЛ.

Чер болгандан

Барыын-Хемчик районда «Совет Тываның беш чылы» колхозтуң малчыннары эштер Өктек-оол биле Бертик-оол олар чоокта чаа 8 бөрзектерни өлүрген. Бөрү оолдарының кештерин белеткел черинге киирген, олар ооң шаңналынга дөрт муң рубль алганнар.

* * *

1956—1957 өөредилге чылынга белеткелин Чаатыда чеди чыл школазы эки чорудуп турар. Школаның чанында 500 кубометр оттулар ыяшты эккеп чыып алган, ону белеткээринге болгаш сөөртүрүнге Киров аттыг колхозтуң колхозчулары идепкейлиг киришкен.

* * *

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозтуң ногаажылары олуртулганы чогуур өйүнде хынамчалыг чоруткан. Хөрзүннү эки ажылдап, олуруглкарда удобрениелерни, кара довуракты төккен турган. Морковь, согуна, чеснок, свекла, капуста болгаш өске-даа ногаалар үнүп келген.

* * *

Бай-Хаакта ыяш ажыл-агыйының калбак херегдел цехиниң коллективи беш айларның онзалдазын ийи катап ажыр күүсеткен азы пландан ажыр үш муң рубльдиң продукциязын кылып үндүрген. Чылдың планын коллектив алды айларда күүседирин шиитпирлээн.

* * *

Туранда «Кызыл тараачын» колхозтуң ажыл-агый адырлары улам-на калбарып турар. Ийи чылдың мурнунда организастааны мөңгүннелчек кара дилги фермазында ол үнелиг аңнар ам өскен. Бо чылын оларның чамдыызын саткаш, ооң колхоз чүс муң хире рубльди киирип алыр деп турар.

* * *

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда агрегаттар хой кыргылдазын эки чорудуп турар. Ону дүргедеддиринге хол хачылыарлыг бригадалар база организастатынган. Сөөлгү хүннерде кыргыттынган 5456 хойдан 7888 кг дүктү алган.

Бии-хемчилер тарылганы кыска хуусаада доозарын канчап хандырганыл

1956 чылдың чазы болза, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү адырларының күштүг көдүрлүүшкүнүнүң талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга дүрген боттандырар дээш көдээниң ажыл-ишчилериниң бирдемниг ажылдап турарының үезинде алдыгы беш чылдың баштайгы чазы болур.

Бии-Хем районга бо часты шак ынчаар көрүп, партия райкому бодунуң кичээнгейин колхозчулар, механизаторлар, агрономнар, колхозтар даргалары-биле организастыг болгаш политиктиг ажылче мөөңнээн.

Бо чылдың часкы хову ажылдарының дугайында колхозчулар болгаш механизаторлар-1955 чылда-ла сагыш салган. 1956 чылда тарыыр 12463 гектар черниң 11131 гектары эрткен чылын белеткетинген турган.

Бо чылдың эгезинден бээр часкы хову ажылынга белеткел дугайы хүннүң айтырыындан ыравааан, партия райкомунуң, партияның эге организацияларының, а ол ышкаш өске хөй-нииити организацияларының, колхозчуларның, механизаторларның болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң кичээнгейиниң төвүнге турган. Февральдың төнчүзүнде бүгү трактор парккы септетинген турган. Чүгле кышкы үеде колхозтарга ажылдап турган тракторлар септетинмейн арткан. Чаңгыс «Кызыл сылдыс» колхозка үрезинни сорттуг үрезинге солуур айтырыг турган, оон өске колхозтар сорттуг үрезиннер-биле хандыртынган турган.

Тракторларны, сеялкаларны хуусаа бетинде бедик шынарлыг септээриниң хүлээлгезин алган механизаторларның ортузунга МТС-тиң партия организациязы (секретары эш Елизаров) социалистиг чарышты организастап, политиктиг, организастыг ажылды чорудкан. Ооң түңнелинде чүгле тракторларның, сеялкаларның септелгези хуусаа бетинде доозулган эвес, харын барык бүгү комбайннар септетинген турган. Часкы хову ажылдары эгелээриниң бетинде комбайннарны септеп алган чорук болза, комбайннерлерни ажаап алыышкынга чедир бүгү чайның дургузунда тракторларга ажылдадырынга чугула.

Тарылганы дүрген болгаш шынарлыг чорударының чедиишкиннери тракторларны, сеялкаларны болгаш чер сайзырадыр көдээ ажыл-агый машиналарын эки шынарлыг септээнинден кол хамааржыр. Часкы тарылганың үезинде техниктиг чылдагааннардан тракторларның болгаш өске чепсектерниң аңаа туруушкуннары кончуг ховар болган. Май айның дургузунда трактор паркының ажыглалының коэффициентизи эрткен чылын 60 хуу турган болза, бо чылын 80 хуу болган.

Хову ажылынче үнериниң ырак мурнунда трактор бригадаларының составын четчелеп тургускан. Оларның баштыннарынга дээре механизаторларның иштинден дуржулгалыг болгаш организакчы аргалыг бригадирлерни тургускан. Март-апрель айларда партия райкомунуң бюрозунуң кежигүннери трактористер-биле болгаш трактор бригадаларының өске кежигүннери-биле беседа чорудуп турган, хову ажылдарын эгелээринге бригадаларда чедир кылдынмаан чүү барын илереткен. Беседа үезинде болган СЭКП райкомунуң бюрозунга бригадаларны бадылап турда, механизаторлар кичээнгей салза чогуур хөй чүүлдерни биске чугаалап бергеннер. Нииитиниң чемненилгезин организастаар, хову турлагларын, трактор вагончиктерин чедир дерир, оларның культурлуг хандырылгазын организастаар талазы-биле механизаторларның сагындырыглары болгаш саналдарын өөренип көргеш, өй-шаанда хемчеглерни ап, четпестерни узуткаан бис.

Хову турлагларынче трактор бригадаларын чорударының каш хонук мурнунда бар турар четпестерни узуткап, механизаторларның саналдарын боттандырар талазы-биле партия эге организацияларынга болгаш колхозтарның баштаар черлеринге дуза чедирери-биле колхозтарже партияның активтерин чорудкан.

Трактор бригадалары колхозтарже чорутканының соон дарый МТС-тиң чөвүлелин чыылдырып, аңаа МТС чөвүлелиниң кежигүннерин (колхозтар даргаларын), бригадаларның бригадирлерин, партия организацияларының секретарьларын киириштирген. МТС чөвүлелинге бригадирлерниң илеткелдерин дыңнап, хову ажылдары-биле, колхозчу ховуларның ажыл-ишчилериниң дыштанылгазы-биле холбашкан айтырыгларны бирден бирээ чокка чугаалажып, тарылганы 6—7 ажыл хүннеринде чорударын хандырарынга МТС-те сеялкалар чедишпес болганда дүн-хүн дургузунда ийи ээлчег-биле чажарын шиитпирлээн.

Районга тараа культураларын хүн-бүрү 2000 гектарга чашкан турар кылдыр чажылга агрегаттарынга ындыг онаалганы доктаадкан турган. Херек кырында ону ынчаар күүседип болзувусса-даа, хонук бүрүзүнде 1500—1700 гектарны чаштырып турган бис.

Бригадаларның составын ынак четчелеп, коммунистерни, комсомолчуларны, дуржулгалыг механизаторларны болгаш хову ажылдакчыларын таарыштыр тургускан чорук ажылга эки түңнелдерни берип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен.

Коммунист А. Трапицын мурнунда участок механигинге ажылдап турган. Ооң бодунуң дилээн ёзугаар № 6 трактор бригадазын аңаа баштаткан. Ол бригада ийи сеялкалыг агрегат-биле 4,5 хүн дургузунда муң ажыг гектарны чаштырган база чайгы чер, кур болгаш куруккан черлер андарылгазының планын бир дугаарында доосташ, «Кызыл тараачын» колхозтуң часкы андарылгазынга дузалашкан. Амгы үеде эш Трапицынның брагадазы Кочетов аттыг колхозта 600 га ажыг чаа черлерни андарып турар.

МТС директору эш Балабанов № 6 трактор бригадазынга 10 хүнде ажылдаар участокту берип каар, а бригада ону 5—6 хүннерде эки шынарлыг күүседип каантар. Бригаданың составы болза, кур болгаш куруккан черлерниң ёзулуг шуургедекчилери, оларның бүгү техниказы хүн бүрү ажылга белен турар. Трактористер В. Блинов, Л. Бочнев, И. Терехов, Юшков болгаш өскелер тарылгага ээлчег нормаларын үргүлчү 1,5—2 катап ажыр күүседип турган, чайгы чер андарылгазынга бир ээлчегде 6 га норманың (чымчак андарылгага шилчидерге) орнунга 10—11 га чедирип турарлар. Бригадада ажыл эки организастыг болгаш бедик сагылга-чурумнуг.

Комсомолчу Ф. Горбунов бригадирлээн № 5 трактор бригадазының механизаторлары часкы тарылгага нормазын 300 хуу чедир күүсеткеннер. Ында Тамдын-оол, Гладышев, Буряк дээн ышкаш механизаторлар тарылгага бедик көргүзүглерни чедип алганнар. № 8 трактор бригадазы (бригадири эш А. Бызов) май 30-те чедир трактор ажылының чыл планын 53,7 хуу күүсеткен. Трактор ажылдарының чыл планын МТС 44,3 хуу, а чартык чылдың планын 103,6 хуу күүсеткен.

Эки деритинген хову турлагларын тургузар, трактор вагончиктерин номнар, ойнаар чүүлдер-биле дерир, ол ышкаш масса-политиктиг ажылдарны чорудар талазы-биле трактор бригадаларынга болгаш колхозтарга шефтеп турар организациялар улуг дузаны көргүскен. Ылаңгыя № 1 ортумак школаның, ВЛКСМ райкомунуң, Культура бажыңының, район солунунуң редакциязының коллективтери бо ажылга эң идепкейлиг киришкеннер.

Ховуларда хову болгаш трактор бригадаларынга культура бригадаларының боттывыңгыр уран-чүүл болгаш кино көргүзүглери үзүктел чок болуп турган.

Колхозтар, бригадалар аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрерин болгаш мурнакчыларның дуржулгазын нептередирин хана солуннарын, район солунун дамчыштыр чорудуп база бригадаларның хуралдарынга чугаалажып турган.

Район тараа культураларының тарылгазын май 8-те дооскан, а май 10-да чазын чажып тарыыр культураларның планы 106 хуу, ооң иштинде тарааларның — 110 хуу күүсетинген. Пландан ажыр 1100 га кызылтас тарыттынган.

Тараа культураларының тарылгазы доозулган соонда кукуруза, картофель болгаш ногаалар тарылгазынче кирер ээлчеглиг сорулгаларны планнап, күштерни таарыштыр тургузуп эгелээн. Ажылдың ийиги чадазында бистер кукуруза тарылгазынга агротехниканың үрээшкинин болдурган бис деп шуут чугаалаар херек. Бистиң ол чазыывысты СЭКП обкомунуң бюрозу өй-шаанда эткен. 397 га кукурузаны дөрбелчин-уяланчак арга-биле тараан, а кукуруза тарылгазының бүгү планын 163 хуу күүсеткен.

1957 чылдың дүжүдүнүң дугайында сагыш салбышаан, трактор болгаш хову бригадаларының бир демниг ажылы-биле май 30-де 5543 гектар чайгы черлерни андарып азы планын 92,4 хуу күүсеткен. 1900 гектар кур болгаш куруккан черлер андартынган.

Келир чылдың дүжүдүнүң белеткели — чайгы чер андарылгазының болгаш тарааларның ажаалгазын чорутпушаан, районнуң партия организациязы ам бодунуң бүгү ажылын мал, хову болгаш тудуг ажылының талазында ээлчеглиг сорулгаларны күүседиринче угландырып турар.

Я. САВКИН,

СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң секретары.

Партияга четирдим

Ада-чурттуң дайынынга киржип чораш, күш-ажыл кылыр аргалыымны оскунганымдан бээр 11 чыл болу берген. Ынчалза-даа партияның болгаш чазактың кижи дугайында сагыш салыышкынының ачызында мээң амыдырал-чуртталгам эки. Уругларым күрүне дузаламчызы-биле билигни чедип алганнар, а бодум күрүнеден пенсияны ап турар мен.

Партияның XX съездизи совет кижилерниң материалдыг чаагай байдалын улам экижидеринче улуг кичээнгейни салган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күрүне пенсияларының дугайында чоокта чаа үндүрген хоойлу төлевилели болза, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кижилер дугайында сагыш салыышкынының база бир илергейлээшкини болур. Төрээн партиямга, чазаамга бүгү совет кижилер-биле кады четиргенимни илередип тур мен.

С. БЕЗЫЗВЕСТНЫХ,

Кызыл хоорайның чурттакчызы.

Башня тудуу

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар чери силос салыр чартык башнялар кылыры-биле тускай звено тургускан. Звенону инек фермазының эргелекчизи эш Балган удуртуп турар.

Колхозтуң Арыг-Бажында сүт-бараан фермазының чанында иштики 250—250 тонна хемчээлдиг 2 башняның тудуу дооступ турар. Башня тудуунда ажылдап турар колхозчулар эштер Дамдынчап, Базыр-Сады, Балган ажыл нормазын хүн-бүрү 200 хуу чедир күүседип, мурнакчы ажылдап турарлар.

Сүт-бараан фермазынга эки шынарлыг мал чемин тургузар сорулга-биле бо чылын ферма чанында 85 гектар кукуруза тараан, үнүжү дыка эки. Кукуруза тараан шөл суг-биле хандыртынган.

Х. ТОРЖУ.

Өөредилге чылынга белеткел

Улуг-Хем районнуң Чааты чеди чыл школазы (директору эш Чегридов) 1956—57 өөредилге чылында оттулар ыяжын белеткеп алган.

Ыяшты белеткеп эгелээн дораан-на сөөртүлгезин удур чорудкаш, 500 кубометр ыяшты школа чанында дүжүрген. Ыяш сөөртүлгезинге Киров аттыг колхозтуң чолаачызы эш Петрашов эки ажылдаан.

Школаның башкылары болгаш өөреникчилери школа чанында дүжүрүп каан ыяшка кажаа тудуп, школаның спорт шөлүн кылып турар.

Н. ДОБРОВ.

Күрүнеге эът дужаалгазы

Тес-Хем райпозунуң Ү.-Шынаада магазин эргелекчизи эш Яндак-оол колхозчуларның күрүнеге дужааза чогуур эът планын чогуур өйүнде дужаар дугайында ажылды эки организастап шыдаан. Июнь 1-де чоокта чурттап турар малчыннар, колхозчу бүрүзү планын барык доозуп, азы планга удур 62 хуу күүсеткеннер. О.-Шынаа девискээринде чурттап турар малчыннарга эът дужаар планын чоокку магазинге дужаап тарын ол дугуржуп чугаалашкан.

Ам дүк дужаалгазын чедиишкинниг чорудуп турар.

С. КӨГҮШ.

БИСТИН КАЛЕНДАРЫВЫС

В. Г. БЕЛИНСКИЙ

Орустуң революстуг улуг демократы, материалист бодалчызы болгаш литература шүгүмчүлекчизи Виссарион Григорьевич Белинскийниң төрүттүнгенинден бээр 145 чыл болган.

В. Г. Белинский 1811 чылдың майның 13-те Свеаборг деп хоорайга флот эмчизиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Ооң чаш чылдары амгы Пенза областың Чембар (1948 чылдан бээр Белинский) хоорайга эрткен. Ол 1829 чылда Пенза гимназиязын доосташ, Москва университединге өөренип кирген. 19 харлыг студент Белинский крепостной эргени чидиг шүгүмчүлээш, ону узуткаарын негээн «Дмитрий Калинин» деп шииии чогааткан. Ол шии дээш 1832 чылда Белинский университеттен үндүрткен. Ооң соонда ол 1836 чылга чедир «Телескоп», «Дааш» деп журналдарга бижикчи болуп турган болгаш 1838—39 чылдарда «Москва хайгааракчызы» деп журналды редакторлап турган. 1834 чылда Белинскийниң «Литературлуг сактыышкыннар» деп чүүлү «Даашка» парлатынып үнген. Ол чүүл авторнуң ат сураан калбарткан.

Белинскийниң революсчу шүгүмчүлелчи база мурнакчы орус литератураның удуртукчу ажыл-чорудулгазы «Ада-чурт демдеглелдери» (1839—46 ч. ч.) болгаш «Амгы салгакчы» (1846—48 ч. ч.) деп журналдарга онза күштүг-биле хайныкан.

XIX чүс чылдың 30—40 чылдарында Россияга крепостной ёзу-чурумга удур дарлаткан тараачыннарның чаягаар демисели өскен. Виссарион Григорьевич тараачын революциязының идеологу, крепостной тургузугну узуткаар дээш чалгыбыштыг демиселчи апарган.

Белинский баштай идеалист чораанындан материалист апарып, идейлиг хөгжүлдениң нарын оруун эрткен. Улуг шүгүмчүлекчиниң үзел-бодалының хевирлетиверинге орустуң хостакчы шимчээшкининиң болгаш материалистиг философиязының чанчылдары бирги черге ролюн ойнаан.

Белинский XIX чүс чылдың 40 чылдарының эгезинде-ле мурнакчы материалист үзелдиг апарган болгаш өртемчей болза кезээде дүрүм ёзугаар хөгжүп турар деп тайылбырлап турган.

Барыын Европада капиталистиг ёзу-чурумну чидии-биле шүгүмчүлевишаан, Белинский болза улус массага хосталганы чүгле социализм бээр деп санаан. Бодунуң социалистиг үзели утопистиг характерлиг турган болза-даа, Белинский революсчу демократ чораан болгаш ол ынчаардагы байдал турда Россияга социализмни тайбың орук-биле боттандырып болбас деп санап турган.

Чуртка бүдүрүкчү күштерни хөгжүдерин, үлетпүрнү тургузарын, каналдарны болгаш демир оруктарны тударын улуг революсчу негеп чораан. Ол Төрээн чуртунуң изиг патриоду, ооң-биле кады янзы-бүрү национал улустарның найыралының болгаш дең-эргелиг болурунуң талалакчызы чораан. Россияның чону крепостной дарлалдан хосталгаш, чаа ниитилел тургузуун, мурнакчы культураны бодунуң күжү-биле тургузар болгаш кижи төрелгетенниң төөгүзүнге дептилгелиг улуг рольду ойнаар дээрзинге ол бүзүреп чораан.

Уран-чүүл дугайында революсчу демократтыг эртемниң үндезиннерин улуг шүгүмчүлекчи бодунуң чогаалдарынга ажылдап кылган. Амыдыралдан хооруу уран-чүүлдүң талалакчылары-биле кахайыражок демисешпишаан, уран-чүүлдүң чоннуу болурунуң айтырыын ол эң баштай чогаадып кылган.

Орустуң улуг чогаалчыларының болгаш шүлүкчүлериниң чогаалдарын, ооң иштинде А. С. Пушкинниң тыва дылче очулдуртунган чогаалдарын, М. Ю. Лермонтовтуң «Бистиң үениң маадырын» база шүлүктерин, Н. В. Гогольдуң «Ревизорун» болгаш өске-даа чогаалдарны ханы үнелеп көрген кайгамчык чүүлдерни ол бижээн. Ылаңгыя ам тыва дылче очулдуртунуп турар «Евгений Онегинни» ооң бижиттинген үезинде орус амыдыралдың «энциклопедиязы» деп ол адаан.

Белинский — орустуң революсчу демократтыг педагогиказының үндезилекчизи. Театрга болгаш кижизидилгеге бараалгатынган элээн хөй чүүлдерни бижээн. Бодунуң Төрээн чуртунга изиг ынак, мурнакчы хөй-нииити ажылдакчыларын белеткээри кижизидилгениң сорулгазы болур деп ол санап чораан.

Белинскийниң литературлуг ажыл-чорудулгазының түңнели ооң 1847 чылда бижээни крепостной тургузугга хөңнү чок революсчу тараачыннарның хөңнүн болгаш чоннуң хосталгага бүзүрелин илереткен «Гогольга» деп чагаазы болур. Белинскийниң чагаазы болза «Улуг болгаш чугула ужур-дузазы бо үеге чедир артып турар цензура чок демократтыг парлалганың эң дээре чогаалдарының бирээзи болган» деп, В. И. Ленин 1914 чылда бижээн. Революстуг теорияны тургузары дээш Белинскийниң демиселин Ленин бедик үнелээн болгаш ону Герцен болгаш Чернышевский-биле кады Россияның социал-демократиязының бурунгузу деп адаан.

Хаанныг чазак бодунуң дайзыны Белинскийни тудуп хоругдаарын белеткеп турган. Аар амыдыралга кыстырып, истедип сүрдүрүп чораан Белинский амы-тынындан эрте чарылган. Ол өкпе туберкулезундан аараш, 1848 чылдың май 26-да мөчээн.

Совет Эвилелиниң улустары Белинскийниң төөгүлүг ачы-хавыязын долу үнелеп ону бедик тураскаап турарлар.

Улуг революсчу, орустуң мурнакчы культуразының гениалдыг ажылдакчызы, чалбыыштыг патриот — Белинский орус улустуң национал чоргааралы болуп турар.

С. БАДА.

Колхозтуң шөлдеринде

СЕСЕРЛИГ. (Телефон-биле). Кызыл районда «Баян-Хем» колхозтуң шөлдеринде бо чылын тараа чаагай үнүп турар. Часкы шык базырыышкынын чогуур өйүнде чорутканындан Бегереде суггат чокка тараан 290 гектарның безин тараазы дыка бедип келген. Колхозтуң Баян-Колда болгаш Сесерлигде тараалары шупту суггаттыг шөлдерде.

Хову ажылының бригадазы тарылга мурнунуң суггарылдазын хынамчалыг чорудкан турган. Амгы үеде чайгы суггарылданың баштайгы ээлчээн база эгелей берген. Эш Сарыг-оолдуң 6 кижи составтыг звенозу 160 гектарны суггарган.

Чугула культура болур кукурузаны ол колхоз бо чылын 17 гектарда тараан, ооң үнүжү база чаагай. Кукуруза ажаап өстүрериниң звенозу суггарылданы база эгелээн.

Куштарның шын чемгерилгезиниң ужур-дузазы

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң алдыгы беш чыл планының талазы-биле партияның XX съездизиниң Директивалары социалистиг көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын, ооң иштинде куш ажылын улам ындай хөгжүдериниң программазын айыткан.

Колхозтарга болгаш совхозтарга куш ажылын хөгжүдериниң талазы-биле партия болгаш чазак улуг сагыш салыышкынны кылып турар, чижээ, чуртка дыка хөй куш-инкубатор станцияларын организастап тургускан болгаш олар колхозтарда, совхозтарда куш ажылын хөгжүдеринге аажок улуг идигни берип турар. Манаа Тыва автономнуг областың колхозтарының болгаш совхозтарының чижээн көргүзүп болур. Ылаңгыя Кызылдың куш-инкубатор станциязы областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 1953 чылда 38 муң, 1954 чылда 39 муң, 1955 чылда 60 муң куш оолдарын чазылдыргаш тарадып берген. Ооң иштинде Бии-Хем районда «Кызыл тараачын», «Искра», Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы», Улуг-Хем районда «Куш-ажылдың хостуу» болгаш Маленков аттыг колхозтарга 1000-дан 3000 чедир куш оолдарын тарадып берген.

Ынчалза-даа инкубатор станциязының чазылдырып бергени куш оолдарының салымы ындыг-ла эки эвес болуп турар. Чижээ, Таңды районнуң «Кызыл партизан» колхозу инкубатор станциязындан алган 1900 баш куш оолдарын багай ажаалдага тургусканының хараазы-биле оларның бир муң ажыы өлген. Ындыг барымдаалар областың өске-даа районнарының колхозтарында бар.

Колхозтарда куш оолдарының өлүмнеп турарының кол чылдагааны болза, оларны хүлээп алырынга белеткенмейн, ылаңгыя азырап дорук турар тускай чылыг, чырык, агаарлыг черлерни баш бурунгаар белеткеп албайн багай байдалдарга тургузуп, куш ажылынга дуржулгалыг кижилерни шилип, чаа кижилерни өөредип албайн турарында. Колхозтарда зооветеринарияның тускай эртемниглери куш ажылынче кичээнгейни четпес салып, куш оолдарын дорук турар кадрларга боттуг дуза чедирбейн турарлар. Олар куш оолдарын ажаар, чемгерер, өстүрүп дорук турар талазы-биле эртемниң болгаш мурнакчы практиканың дептилгелиг аргаларын амыдыралга ажыглавайн турарлар.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында тускай эртемниглер болгаш практиктер куш оолдарын ажаарының, чемгерериниң, доруктурарының чугула аргаларын ажыглаар база боттарының дуржулгаларын солчур, куштарга бээр чемнерниң тус-тус шынарларын өөренип алгаш, чогуур норма ёзугаар чемгерер хемчеглерни ап турган, куштан улам хөй продуктуну алырын хандырар хүлээлгелиг. Көдээ ажыл-агый куштарындан алыр продуктулар хөй янзы: чуурга, эът, чүг. Ол үнелиг продуктуларны алырда куштуң чемгерилгезин болгаш ажаалдазын таарыштырары негетинер. Сорулга болза чемни эвээшти чарыгдааш, оон алыр продукцияны көвүдедири болур.

Куштарны чемгереринге ажыглаар хөй янзы чемнер колхозтарда болгаш совхозтарда четчир. Ылаңгыя куштарны чемгереринге кол негетинип турар чемнер үнүш болгаш мал продукциязы база минералдыг чемнер болур.

Тыва областың ажыл-агыйларынга куштарны чылдың дургузунда чемгеринге моон адаанда чижек хемчеглерни сүмелеп болур: төрүүр бир дагаага мал чеми тараа аймаан 36 кг, хелегелиг черге эки кургаткан витаминнерлиг сиген далганын 2,5 кг, сүүзүннүг чемнерни — 18 кг (ооң иштинде кызыл морковьту 8 кг), балыктан болгаш эът-сөөктен кылган далганны — 2,6 кг, жмыхтарны — 4,3 кг, тырткан сүттү — 3,6 кг, хенчелеп үнген чаа оъттарны — 8 кг, чугайны — 1,5 кг, заводка бүдүрген үш кальцийлиг фосфатты — 0,5 кг, дусту — 0,2 кг, үүрмек сайны — 0,4 кг, тараалар болгаш картофель аймактыг чемнерни, ооң иштинде тараа аймаан — 28 кг, картофельди — 29 кг чедир бир чыл дургузунда бээр.

Колхозтарның хөй кезиинде куш чемгерилгезин чижек-норма чокка чорудуп турар. Ол чорук куштарның шын чемнелгезин хандырып шыдавайн турар болгаш колхозтарга улуг каражаны таварыштырып турар. Ынчангаш колхозтарның баштаар черлери болгаш куш ажылында ажылдап турар кадрлар куштуң ажаалгазы, чемгерилгези-биле допчу-даа болза таныша чогуур.

Көдээ ажыл-агый куштарының чемгерилгезинге белоктуг чемнерниң ажыы дыка улуг. Чемгерилгеге кирер белоктуг чемнер ийи кол кезектерге чарлыр: бирээде, мал продуктуларындан болгаш өске-даа амытаннардан белеткээн чемнер, чижээ, эът болгаш эът-сөөктен, балыктан кылган далганнар, сүт болгаш өске-даа чемнер; ийиде, үнүш аймаандан белеткээн чемнер: янзы-бүрү тараалар аймаа, жмыхтар, бобтуг үнүштер болур. Ындыг чемнерде белок болза углеводтуг болгаш өске-даа чемнерге көөрде дыка хөй, ынчангаш ол чемнерни белоктуг чемнер деп адаан. Белоктуг чемнер чокка чаш куштарның өзүлдези багай болгаш доругуп келгенде продуктулуу эвээжээр, кадык байдалы кошкак болур.

Куштарга эң-не ажыктыг чемнерге мал продуктуларындан кылган белоктуг чемнер хамааржыр. Ындыг чемнерни куштарга бээр холуксаалыг чемнерниң нормазынга доктаамал киирген турары онза чугула. Ылаңгыя тырткан сүт, сүт ириндизи болгаш творог бедик чемиштиг, куштуң продуктулуг болурунга, өзүлдезинге, кадыынга улуг салдарлыг. Сүттү ириткен хевир-биле кушка бээри эң ажыктыг.

Эъттиң болгаш эът-сөөктүң далганып чемге хереглээри-биле өлүрген азы халдавыр чок аарыглардан өлген малдарның сегиинден белеткеп кылыр. Ындыг чемни тараа концентраттыг чемнерниң холуксаалыг нормаларының 10—15 хуузу кылдыр чемгерилгеге ажыглаарын сүмелеп турар. Ону балык далганы-биле азы мал продуктуларындан кылган чемнер-биле холуп бээри чугула. Аныяк куштарга эът болгаш эът-сөөктүң далганын чемнерниң холуксаалыг кургаг кезиинин 10—15 хуузунга, балык далганын концентраттыг чемнерниң 5—15 хуузунга онаалтыр бээр.

Үүрмек балыктардан болгаш амытаннардан кылган эът чемнерни хайындыргаш кушка берзе чогуур.

Ындыг чемнерниң шиңгээчели эки. Халдавырлыг аарыглардан өлген малдарның эъди-биле куштарны чемгерип болбас. Кадык малдарның ханын чүгле быжыр хайындыргаш, азы далганнааш, чемгерилге холуксаазының 3—5 хуузунга онаалтыр куштарга бээрин сүмелеп турар.

Үнүштерден белеткеп кылган белоктуг чемнерниң куштарга ажыы үстүнде чемнерден тудак чок.

Бобтуг үнүштер, чижээ, чочактараа, чечевица, вика болгаш соя оларны чемгерилге холуксааларының 10 хуузундан ажыр чидиртип болбас, чүге дээрге, ол чемнерни хөлүн эртир хөйнү бээр болза, куштар ону эки шиңгээдип ап шыдавас. Чочактарааны болгаш чечевицаны чемгерилге нормазының 2—7 хуузунга онаалтыр, куштарның назынын барымдаалап, дагааларга хүнде 15 грамм, өдүректерге 20 грамм чедир берип болур.

Куштарның шын азыралынга болгаш оларның продуктулуг, төлгүр болурунга, ылаңгыя кадыынга, ол ышкаш олардан алыр продуктуларның эки шынарлыг болурунга витаминнерниң ролю аажок улуг. Витаминниг чемнерни куштарның чемгерилгелеринге киириштирип турган, оларның витаминнерге негелдезин хандырар.

Ногаан үнүштер, чижээ, люцерна, клевер, шагар-оът, кызыл морковь, помидорлар, витаминниг сарыг тыква дээн ышкаш үнүштер витамин-биле байлак, эң үнелиг чемнер болур. Ол чемнерни куштарга үүрмектээш бээр. Куш оолдарын ындыг чемнер-биле чемгерери чугула. Оларны чуура соктааш, элгээш улуг куштарның чем холуксааларының 20—30 хуузу болур кылдыр бээр. Дагаа оолдарынга ооң 10—12 хуузун, өдүрек оолдарынга болгаш индюк оолдарынга 25—30 хуузун, кас оолдарынга 50 хуузун онаалтыр чидиртир.

Колхозтарның хөй нуруузу далган тыртар дээрбелерлиг төлээде, олар куштар чемгереринге хереглээр сиген далганнарын белеткеп ап болурлар. Сиген далганын дагааларга тараа чемнерниң 5—10 хуузунга, индюктарга 10—15 хуузунга, өдүректерге 15—20 хуузунга, кастарга 25—30 хуузунга онаалтыр чидиртир. Силос болза кышкы үеде витаминнер-биле байлак чем болур. Ону дагааларга хүнде 15—20 граммны, өдүректерге 20—30 граммны, кастарга 50—60 граммны, индюктарга 30—40 граммны бээр. Витаминниг чемнерни ине бүрүлүг болгаш өске-даа ыяштардан белеткеп ап болур. Бүрүлерни ажаап алырының эң-не таарымчылыг үези июнь-июль айлар болур.

Куштарны витаминниг болгаш үнүштен кылган чемнер-биле чемгеререде ында чемниң кушка херектиг чемиштиг чүүлдери-биле байыдып бээри чугула.

Үнүштерден белеткеп кылган чемнерни ажыдып, хөөдүп турган витаминнер-биле байыдып ап болур. Чемни ажыдарда куштуң дүн-хүн иштинде чиир кургаг чеминиң 20—25 хуузунга онаалтыр кылыр: 30 градус чедир чылыткан сугга (доскаарга куткаш) 1 кг далганны урар болгаш 10—30 грамм хире дрожжи холааш хөөдүп ажыдар. Ажыдылап кылыр куш чеминиң кылыны 30 сантиметрден ашпас болур. 1 кг далган холумаанга 1,5 литр суг кирер, далган массазын сугга эки холааш, ону чылыг өрээлге 6 шак иштинде тургузар. Ынчаар тургускан чемни 2 шак болгаш-ла холуштур былгап турар херек. Ажыдылаар чемниң чылыы 20—27 градус болур, бир эвес чылыгның температуразы улгады бээр болза, соок суг кудуп турган таарыштырары чугула. 6 шак эрткен соонда ону куштарга чидиртип болур.

Бүдүн тарааларны хөөдүп турган, амданныг болгаш витаминниг шынарын бедидип ап болур. Тараа аймаа чемнерни хөөдерде ыяш доскаарларга сугну куткаш, ооң кырынга чемнерни ургаш, 1—2 шак иштинде тургузар, ооң соонда хааржактарга 7—10 сантиметр кылын кылдыр тарадыр урар болгаш 22—27 градус чылыг черге тургузар, арга-лыг-ла болза караңгы черге тургузары чугула, чүге дээрге хөөткен тарааның витаминнери хөй болур.

Витамин дээрге көдээ ажыл-агый малдарының өзүлдезинге болгаш ооң организминиң тавында ажылдап амыдыраарынга эргежок чугула бүдүмел болур. Малдың болгаш куштарның чемнеринде витаминнер четпес азы чок болур болза, оларның өзүлдези ара соксаар, янзы-бүрү аарыглардан аарыычал апаар.

Колхозтарның куш фермаларынга эң бедик продуктулуг, бедик төлгүр үрелиг болгаш кадык, шыырак куштарны азырап өстүргеш, ажыл-агыйга улуг ажыктыг болдурар дээр болза, хамыктың мурнунда куштарның ажаалдазын экижиткеш, эки шынарлыг, белоктуг, витаминнерлиг болгаш минералдыг чемнер-биле бүгү ажыл-агый чылының дургузунда үзүктелиишкин чокка чемгереринге четчир кылдыр хандырарынче колхозтарның баштаар черлери болгаш куш фермаларының ажылдакчылары онза кичээнгейни салыр ужурлуг.

А. БАЗЫР-ООЛ,

Кызылдың куш-инкубатор станциязы.

Культура бажыңының ажылын экижидер

Сүт-Хөл районнуң төвү Суг-Аксы суурда культура бажыңы амгы үеде суурнуң чурттакчыларының болгаш чоок кавыда колхозчу суурларның ажыл-ишчилериниң культурлуг дыштаныылгазының ёзулуг одаа болуп шыдавайн турар. Культура бажыңының септелгезинге чарыгдаарыбиле бердинген күрүнениң акша-хөреңгилерин чыл-бүрүде чөп ажыглавас, септелгени шынарлыг чорутпас, культура бажыңын кышка удур хынамчалыг белеткевес чоруктар шуут-ла чаңчыл болу берген.

Ооң ужурунда культура бажыңы кыжын соок, аңаа көрүкчүлер кыштың соок айларында концерттерни болгаш кинолорну таарымчалыг көрүп шыдавас болуп келген. Амгы үеде ооң септелгезин база-ла чорутпайн турар. Культура бажыңының кырында дээвири шаараш, печкалары бузук. Ооң даштыкы байдалы оон-даа дора: культура бажыңының девискээринге ыяш тарылгазын чорутпаан, ону долгандыр херимневээн, девискээрниң боктарын аштаваан.

Суг-Аксының культура бажыңының байдалы ол хире багай турбуже, ооң директору эш Михайлова ол четпестерни чайладырынче угланган боттуг хемчеглерни амга чедир албайн турар. Аңаа хамаарыштыр эш Михайлованың харыылап турары: «культура бажыңының девискээринде боктарны аштаарынга акша-хөреңгилер бисте чок». Чок, ол ындыг эвес. Культура бажыңының чанында бокту аштаарынга, арыг-силиг тургузарынга акша-хөреңгилерни чарыгдаары ындыг-ла чүгүла негетинмейн турар. Ында бокту аштаарынга хөй-ниитиниң, бирги ээлчегде район төвүнде комсомол организацияларының киржилгези-биле шефтиң чуруму ёзугаар арыг-силиг чорукту тургузуп ап болур.

Районнуң культура бажыңының чанында бот-тывынгыр уран-чүүл бөлгүмнери дыка четпес ажылдап турар, харындаа чамдык бөлгүмнерни ында тургуспаан. Суг-Аксы суурнуң комсомолчулары болгаш аныяктары бот-тывынгыр уран-чүүлдерниң бөлгүмнеринге киржирин күзеп, бо дугайында айтырыгларны культура бажыңының директорунга болгаш ВЛКСМ райкомунга каш-даа удаа тургузуп келгеннер. Ындыг болза-даа, аныяктарның ол күзелин директор-даа, комсомол райкому-даа хандырып бээриниң орнунга хоозун аазаашкыннар-биле амдызында кызыгаарланып турар.

Бот-тывынгыр уран-чүүлдүң бар бөлгүмнериниң ажылын экижидер, тургусса чогуур бөлгүмнерни четчелеп тургузар дугайында хөй чугаалар ВЛКСМ райкомунуң болгаш культура бажыңының аразында чорул турда, шаг-үе эртип-ле турар, а аныяктарның ортузунда ажылдар чорбайн, культура бажыңының ажылы экиживейн, харын улам-на сулараан турар.

Районнуң культура бажыңының ажылы бо хире куду деңнелде турарын, суурнуң аныяктарының ортузунда культура-массалыг ажылдың багай тургустунганын комсомол райкомунуң секретары эш Петров, райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи эш Мижит-Доржу олар кончуг эки билирлер. Ындыг турбуже, район төвүнде, ылангыя культура бажыңының чанында культура-массалыг ажылдарның ол четпестерин дарый чайладыр, культура бажыңының ажылын экижидеринче угланган хемчеглерни бо хүннерге чедир ап чорутпайн турарлар. Оон туржук, эштер Петров болгаш Мижит-Доржу олар культура бажыңынга боттары барык барбайн турарлар. Ынчангаш, аныяктар боттарының культурлуг дыштаныылгазын кайда, канчаар эрттирип турарыл деп айтырыгны ВЛКСМ райкомунуң секретары эш Петров дорт харыылап шыдавайн турар.

Культура бажыңының ажылында четпестерни дарый узуткаары, ону культураның көдээде ёзулуг одаа болдурары Сүт-Хөл райкүүскомнуң культура килдизинден болгаш комсомол райкомундан негетинип турар.

Н. САЛЫЫ,
«Шынның» корреспондентизи.

Дүк кыргылдазынга чидиригни болдурбас

Малдан алыр продуктуларның иштинде дүк улуг черни ээлеп, улус ажыл-агыйынга чүгүла ужур-дузалыг. Ындыг турбуже Өвүр районнуң «Совет Тываның 5 чылы» көдээ ажыл-агый артели (даргазы эш Чамбал-оол) хөй кыргылдазын организастап чок эгелээн болгаш кыргылда улуг чидириглиг болуп турар.

Колхоз бо чылдың майның 25-ке чедир кыргып алза чогуур 3088 баш хоюндан херек кырында чүгле 557 баш хойну кыргып алган. Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң Хакас автономнуг область-биле социалистиг чарыжының хүлээлгелеринде бир хойдан-на 2 килограмм дүктү кыргып алыр сорулганы айыткан турбуже, ол колхоз дүк талазы-биле улуг чидириглерге таваржып турар. Кыргып, таагылап алза чогуур 2830 баш өшкүден чаңгыс-даа бажын кыргываан, 768 баш чылгы малдан 260 кг чел, кудурукту кыргып алыр турган, чүгле 40 хуузун кыргып алган. Инектерниң түленди дүгүн чыып, белетчел пунктуларынга дужаававн.

Моон көөрге, колхозтуң баштаар чери хөй кыргылдазын болгаш өске-даа дүк айтырыын чедир үнелевейн турары илдеңдир. Түленди дүктерни чыып албаанының хоразы-биле үлетпүрге үнелиг ол чиг-эт ыяштар, хараганнар баштарында, кажаа-ларда чүдүнүп калгылаан болгулаар.

Оон туржук, эвээш-даа болза амдызында кыргып алган хөй дүктерин өң-чүзүн аайы-биле ылгавайн, оларны хир доорбакка бораштыр кайы хамаан чокка бөле каап турарындан дүктер боктуг, холушкак болуп, өртек-үнези кудулап, колхозка улуг каражалыг болуп турар.

Дүк кыргылдазының чорул турарының болгаш ооң учёдунуң талазы-биле колхоз даргазы эш Чамбал-оол, партия организациязының секретары эш Доржу олар эреңгей даңзы-биле кызыгаарланып турарлар.

Малчыннарның хөй кыргыыр хачылары чедишпес, хөй кыргыыр кажаа чок, боктуг, хирлиг, изиг болгаш кандыг-даа ыжык чери чок черлерде кыргып турар. Ындыг байдал малдан ап турар продукцияның шынарын, кыргыкчыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн кудулады, дүк кыргылдазындан колхозтуң алыр орулгазын эвээжедип турар.

Колхозтуң баштаар чери хөй кыргылдазында четпестерни доп-дораан узуткаарының хемчеглерин ап, бир хойдан алыр дүктүң планын ыявыла күүседирин болгаш дүктүң шынарын бедидерин хандырар ужурлуг. Өске-даа малдардан алыр дүктерни, чылгы малдың чел, кудуруун кыргыырын организастаары, кыргылданың болгаш дүк дужаалдазының учёдун шыңгыы тургузары негетинип турар.

О. ОЙДУП.

Автомашиналарны чөп ажыглаар

Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар чери автомашиналарны камныг эдилээр дугайында сагыш салбайн турар.

Эрткен ажыл-агый чылында колхозка 4 автомашина ажылдап турган болза, ам чүгле чаңгыс машина арткан. Өскези канчап барганыл? Колхоз даргазы эш Бавуу чолаачы кадрлар шилип алырда арынныр, эш-тала тыртарындан колхозтуң чолаачыларынга ажылга хынатынмаан кижилер кирип, колхозтуң эт-хөреңгизинге кам чок чоруктан үш машина сандан үнген.

Эш Бавуу чолаачылар киирип алырда колхоз баштаар чериниң кежигүннериниң санал-оналын барымдаалавас, боду чаасчаан шиитпирлеп турар. Машиналар септедири-биле бодунун таныжы Путинцевти хүлээп алган, ол ай санында 700 рубль шалыңныг. Путинцев үр эвес ажылдааш, бир ийи чартык, бир үш тонналыг машиналарын ажыглалдан шуут үндүрген. Машиналарның кезектерин чок кылган. Бо чылдың кыжынында Данзынга үш тонналыг машиназын хүлээдип берген. Ам машинаның радиатору болгаш өске-даа кезектери үрелген, ажыглалдан үнген.

Колхозтуң эт-хөреңгизиниң камгалалын күштелдирер дугайында демисел чорутпайн, автомашиналарның эдилелинге контроль тургуспайн турарындан колхоз баштаар чериниң даргазы эш Бавуунуң ажылга хүлээп ап турар чолаачылары машиналарны кам чок эдилеп, оларның чүгула кезектерин үреп турарлар.

Артельдиң кежигүннериниң ниити хуралынга соңгуп каан, колхозтуң ревизия комиссиязы, ооң даргазы эш Багалдай колхозчуларның идегелин күүсетпейн, колхозтуң ажыл-агыйынга контроль кылбайн турарын демдеглезе чогуур. Ревизия комиссиязы автомашиналарның канчап үрелгенин илередир, буруулуг кижилерни тывар дугайында сонуургавайн турар. Бир эвес ревизия комиссиязы өй-шаанда хыналда кылып, машиналарны септээш ажылдадыр дугайында хемчег алган болза, кудумчуда тургулаар үрелик 3 машина ажылды бүдүрген турар ийик.

Чолаачы кадрлар шилип алыр, колхозтуң ревизия комиссиязының ажылын күштелдирер дугайында колхозта партия организациязы шиитпирлиг хемчеглер алыр өй келген.

Б. ШАРАВИ.

Чоннуң негелдезинге дыңнангыр болур

Алдыгы беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XX съездизиниң Директиваларында совет садыгның ажылын үндезини-биле экижидер, садып алыкчыларның негелделеринге кичээңгейлиг болгаш магазиннерни культурлуг болдурар, ылангыя ниитиниң чемненилге черлериниң ажылын чаарты тургузуп, чемненикчилерге эки шынарлыг амданныг чемнерниң ассортиментизин элбекшидер дугайын тодаргай айыткан. Ындыг турбуже Тожу райпо баштаар чери (даргазы эш Пешков) съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ажылын эде тургузарының орнунга харын ажылда четпестер-биле эптежип турары шын эвес.

Район төвүнде магазиннерде таарымчалыг байдал тургустунмаан. Садып алыкчылар бичии садыгларга сыңмарлажыр ужурга таваржып турар. Суурда ларектар, киоскалар чок, ажылчын, албан-хаакчылар ажыл шагындан дашкаар садыглардан бараан садып алыр аргажок. Бараан саарылгазының планы ай бүрүзүнде күүсетинмейн турары райпо ажылдакчыларын бичии-даа дүвүретпейн турар.

Райпода продукция аймаа элбек турда-ла столоваяда чемниң шынары багай, далган, балыктан кылган чемнер ховар, чемниң ассортиментизин көвүдедир хемчеглерни албайн турар. Белен чемни бажыңнарже үндүр садарын практикалавайн турар. Столовая айда онаашкан планын күүсетпези чаңчыл болган.

Районнуң садыг ажылында четпестерни узуткаар дугайында шыңгыы демисел чорудар хүлээлгелиг эш Пешков райпо ажылынга бодунуң төрелдерин киирип алганы-биле оожургаан. Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң талазындан бо айтырыгның дугайында кандыг-даа хемчег албайн турар. Кайы бир садыгда азы столоваяда тудагдал бар апарган болза, ревизор бухгалтер эш Скобеева төрелдеринче сагындырган «таарыштырып каар» чүүлдер бар.

Тожу райпозунуң ажылында совет садыгның чурумун каржызы-биле үреп турар Пешков баштаан бөлүк төрелдерни ак-сеткилдиг ажылдакчылар-биле дүрген солааш, чоннуң чөптүг негелдезин хандырар үе келген.

М. БЕГЗИВАА,
И. БАДАРЧЫ.

Суурну чаагайжыдар

Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Септе тудуг ажылы эки чорул, культура-амыдыралдың, бүдүрүлгениң болгаш чурттал-га бажыңнарының саны улам-на өзүп турар.

Ындыг болза-даа, районда чаагайжыдылга талазы-биле ажылды эргелеп турар эш Черкашин, Сарыг-Сеп көдээ Советтиң даргазы эш Говерин олар кудумчуларның чаагайжыдылга тудуунче, чурттал-га бажыңнарын крышалаар, херимнээр, суурну ногаанчыдар дугайында кичээңгей салбайн турар. Сөөлгү үеде Пушкин аттыг кудумчулап машина чорууp хамаан чок, харын аъттыг-даа, чадаг-даа кижилер чорууp арга чок балгаштыг. Суурда арык-сумуннарның септелгези кылдынмайн турарындан чамдык кудумчулар, ылангыя Пушкин кудумчузу шалбаа-хөөлбек апарган чыдар.

Суурда ыяш тарылгазы чорутунмайн турар. Енисей кудумчузундан өске кудумчуларда тарып олурткан ыяш барык чок. Бижи эмнелгезиниң, харылзаа конторазының, культура бажыңының болгаш өске-даа чамдык албан организация черлериниң девискээринде ногаарар үнүш, херим кажаа чок. Бо организациялар чылдың-на хөй ыяштарны тарып турза-даа ажаап суггарбайн, кажаалавайн турарындан кургап, мал чаза базып, чип каар. Ынчангаш оларның кылган ажылдарының түңнели чок болуп турар.

Г. КИМЕЙ.

Румын Улус Республика. Хунедоарда — чурттуң металлургиязының улуг базазы болур черде тудугнуң улуг ажылдары чорул турар. Баштайгы беш чыл планының чылдарында 400 кубометр хемчээлдиг домна, чылыдылга электриценграль, кокстуг химия заводунуң баштайгы ээлчээ, агломерационнуг фабрика туттунуп тургустунган болгаш ажыглалга кирген.

Амгы үеде Хунедоарда 700 кубометр хемчээлдиг республикада эң улуг домна суугунуң тудуу дооступ турар. 1938 чылда бүгү Румынияга бүдүрүп турганынга деңнээрге чаңгыс ол суугу бүдүн чартык катап хөй шойну бээр.

Чурукта: чаа домнаның тудуу.
Фото Румынияның телеграф агентилелинии.

Кыдаттың мурнуу районнарында байлак дүжүт

ПЕКИН. Чурттуң мурнуу районнарында тараа болгаш чамдык техниктиг культураларның дүжүдүнүң ажаалдазының дугайын кыдат парлалга бижип турар. «Жэньминьжибао» солуннуң дыңнадыын ёзугаар алырга, Гуандун можуда тараа культураларның ортумак дүжүдү гектардан 10 центнер болуп турар, көдээ ажыл-агыйның чамдык кооперативтери гектардан 30 центнер дүжүттү ажаап алган. Тараа культураларының дүжүдү бо чылын эрткен чылдаазынга деңнээрге ол можуда 450 муң тонна хөй болуп турар.

Чазын чажып тарыыр кызылтастың ортумак дүжүдү Гуанси можуда эрткен чылдаазынга деңнээрге бо чылын барык 40 хуу хөй болган. Чазын чажып тарыыр кызылтастың тарылга шөлдериниң калбарганы, а ол ышкаш ооң тарылгазының агротехниказын экижиткен чорук эрткен чылдаазы-биле деңнээрге кызылтастың ниити чыылдазын бо чылын 2,3 катап көвүдедир арганы берип турар.

Цзянсу можуда арбайның чаагай дүжүдүн база демдеглеп турар, ол культураны ында 1 миллион ажыг гектар кылдыр тараан. Эрткен чылдаазынга деңнээрге Цзянсу можуга бо чылын арбайны 20—30 хуу хөй кылдыр ажаап алырын санап турар.

(СЭТА).

Совет номнарның болгаш журналдарның Кыдатта делгелгези

ПЕКИН. Пекинде делгелге ажыттынган, чоокта чаа ССРЭ-ниң Эртемнер академиязындан КУР-нуң Эртемнер академиязынга белек кылдыр бергени 2 муң ажыг номнарны болгаш журналдарны ол делгелгеде делгээн деп Синьхуа агентилели дамчыдып турар.

Делгелгениң делгиирлериниң аразында — Москва университединиң 1938 чылдан эгелээш эртем ажылдары болгаш Совет Эвилелиниң сөөлгү эртем чедиишкиннеринге тураскаал болдурган янзы-бүрү номнар бар.

КУР-нуң Эртемнер Академиязының оралакчы президентизи Тао Мын-хэ делгелгени көргеш, бо улуг үнелиг номнар кыдат эртемниң хөгжүлдезинге улуг дузаламчыны көргүзер деп медеглээн.

(СЭТА).

Японияның хөй-ниитизи атомнуг болгаш водородтуг чепсектерни хоругдаарын негеп турар

ПЕКИН. Токио радиозунуң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, делегейниң ийиги дайынының сөөлгү үезинде Хиросимага болгаш Нагасакиге америк атомнуг бомбаларның частыышкынының үезинде качыгдалга таварышкан кижилерден тургустунган төлээлерни бо чылдың сентябрьда Европаның болгаш Азияның элээн каш чурттарынче чорудар шиитпирни атомнуг болгаш водородтуг чепсектерни хоругдаары дээш демиселдиң япон чөвүлели хүлээп алган.

Атомнуг дайынның таварыштырган халаптыг каража-когаралдарының дугайын төлээлерниң кежигүннери ол чорул чораанының үезинде чугаалап, ол чурттарның хөй-ниитизин ядролуг чепсекти хоругдаарын чедип алырынче кыйгырарлар.

(СЭТА).

Совет шериг корабльдериниң отряды Албаниядан үнүпкен

ТИРАНА. Найыралдың бараалгаашкыны-биле июнь 5-те чеде берген совет шериг корабльдериниң далайжылары июнь 9-та Албанияның Улус Республиказынга сөөлгү хүнүн эрттиргеннер.

Кара далай флодунуң командылакчызы адмирал В. А. Касатонов байырлажыышкынның хүлээп алыышкынын тургускан. Хүлээп алыышкынга Албанияның Күш-ажыл партиязының ТК-зының Бирги секретары Энвер Ходжа, Министрлер чөвүлелиниң даргазы Мехмет Шеху, Улустуң хуралының Президиумунуң даргазы Хаджи Леши, АКП ТК-зының Политбюро кежигүннери, Албанияның Улус Республиказының чазаанын кежигүннери, Улустуң армиязының генералдары болгаш офицерлери, Албанияның Улус Республиказының ССРЭ-де Элчини Михаль Прифти олар олурушканнар.

ССРЭ-ниң Албанияда Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Л. И. Крылов хүлээп алыышкынга база олурушкан.

Июнь 10-да совет шериг корабльдери — крейсер «Михаил Кутузов» болгаш эскадра миноносецтери «Бессменный» болгаш «Безукоризненный» олар Төрээн чуртунче чорупканнар.

Совет далайжыларны үдээри-биле Дуррес хоорайның дыка хөй ажылчы чоннары келгеннер. Портка АКП ТК-зының секретары Хюсни Капо, Министрлер чөвүлелиниң даргазының оралакчызы болгаш Улус камгалалының министри Бекир Баллуку, Министрлер чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчылары Гого Нуши болгаш Мануш Муфтиу, АУР-ның чазааның кежигүннери, Улустуң армиязының генералдары болгаш офицерлери, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Албанияда Онза болгаш Бүрүн эргелиг Элчини Л. И. Крылов, ССРЭ-ниң Албанияда шериг атташези полковник А. А. Новиков олар чедип келгеннер.

Эртенгиниң 11 шакта совет шериг корабльдери Албанияның Улус Республиказының девискээри суглардан чоруткаш, төрээн эриктеринче углай чорупкан.

(СЭТА).

Францияның национал хуралында

ПАРИЖ. Июнь 8-те национал хурал республика чөвүлелиниң (Француз парламентиниң ийиги палатазы) мурнунда хүлээвейн барганы «Кырып назылааннарга дузалаар национал фондуну» тургузарының дугайында хоойлу төлевилелиниң ийиги ажылдап кылыышкынын чүүлдүг деп хүлээп алган. Мурнунда дыңнадып турганын ёзугаар алырга, министрлер чөвүлелиниң даргазы Ги Молле «Кырып назылааннарга дузалаарының национал фондузун» акшаландырарынга херектиг чаа үндүрүглерни чорудар дугайында хоойлу төлевилелиниң чүүлүн хүлээп алырын болгаш хоойлу төлевилелин чүмү-биле хүлээп алырын негевишаан, бүзүрел дугайында айтырыг тургускан.

Бадылаашкыннар эгелээр мурнуу чарыында чамдык депутаттар санал-онал кылганнар, оларның иштинде Коммунистиг партияның төлээлекчизи депутат коммунистер чазакка бүзүрел дээш бадылаар деп медеглээн. Акшаландырылганың үндезиннериниң дугайында чүүл 277 бадылаашкыннарны (123 удур бадылаашкыннарны) ёзугаар хүлээп алдынган. Хоойлу төлевилелин бүрүнү-биле хүлээп алыры дээш 344 бадылаашкыннар (удур 39 бадылаашкыннар) болган. Ынчангаш Национал хурал Ги Моллениң чазаанга бүзүрелин илереткен.

Хоойлу төлевилелин республика чөвүлелинге база катап көөрү-биле киирген.

(СЭТА).

Египеттиң чонунуң саны

КАИР. «Ат-Тахрир» деп неделя санында үнер журналдың дыңнадыын ёзугаар алырга, амгы үеде Египеттиң чонунуң саны 23.899 муң хире кижи болуп турарын статистиктиг саннар көргүскен. Египеттиң найысылалы Каирде 2.720 муң ажыг кижи чурттап турар.

(СЭТА).

СУД ЗАЛЫНДАН

Самчыгдакчыларны шииткен

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык суурга кемниг херек үүлгеткен А. С. Лавренчуктуң болгаш ооң өөрүнүң хэрээн Тыва автономнуг областың областьсуду көрген. Лавренчук оор херек үүлгеткеш шииттирип чораан. Хөй-ниитиге ажыктыг кандыг-даа ажыл кылбайн чораан.

Судтуң мурнунга илерээни болза, Барыын-Хемчик райпозунуң бухгалтерлери, ревизорлары В. С. Срош, Е. Е. Ошарова, В. П. Сидеева оларның ажылга харыысалга чогун ажыглап алгаш, райпонуң № 5 магазиниңиң эргелекчизи А. В. Беляева ашаа И. А. Жлудов-биле хөй-ниитиниң хөреңгизинден 19.377 рубльдиң бараанын самчыгдап, боттарынга ажыглааннар. Беляева биле Жлудов олар үүлгеткен херээн чажырар сорулга-биле склад, магазин оорлап өөренген Лавренчук-биле дугурушкаш, аңаа магазинни оорлаан кылдыр урелдип алгаш, 5.500 рубльди бергеннер. Лавренчук бодунуң чурттап турганы В. П. Михасьтың бажыңынче дезе берген. Ол 1955 чылдың декабрьда Кызыл-Мажалык МТС-тен ийи цилиндрлиг моторну база оорлаан.

Суд ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1947 чылдың июнь 4-тегиЧарлыының 4 чүүлү-биле Лавренчукту 15 чылда, Беляева, Жлудов оларны 8-8 чылда эдип чазаар күш-ажыл лагеринге шиитпишаан, хөреңгизин хавырган болгаш РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 111 чүүлү-биле Срош, Ошарова, Сидеева оларны бир-бир чылда эдип чазаар күш-ажыл лагеринге шииткен.

С. АДЬЯ.

Редакторнуң оралакчызы
Т. С. ТАЛГАНЧИК.

КРАСНУХА

КРАСНУХА — уруглларның халдавырлыг аарыы. Бо аарыгдан колдуунда 3-тен 9 хар чедир уруглар аарып турар.

Бо аарыг чиик, оон-биле аараанда кадыннаар чорук турбас болгаш уругларның кадыынга уржуктуг чоруктар болбайн турар.

Краснуха катаптавас аарыг. Бир катап краснухадан аарып эрткен уруглар соонда катап аарывас.

Аарыг шивишкилер тыптырындан эгелээр, чүнү-даа мурнай олар арынга, моюнга, кулактар артынга тыптып келир, ооң соонда кончуг дүрген каш-ла шактың дургузунда бүгү мага-ботка тарай бээр. Чамдык таварылгада шивишкилер-биле чергелештир өк иштн кызып, боостаа болгаш кулак бестери ыжа бээр. Эьт шуут изивейн барып болур болгаш биче изизе-даа дораан анаа апаар. Краснухадан аараанда сырынгы-даа, чөдүл-даа чок болур. Бичии уругнуң кадыы эки болур болгаш ол чүзүнге-даа аарзынмас болур.

Краснуха — халдавырлыг аарыг дээн болгай бис, ынчаарга уругларның өске аарыгларындан ол эвээш халдавырлыг. Ону болза, краснуханың өскүдүкчүлери кошкак, аарыг организмниң иштинге дүрген өлү бээри-биле тайылбырлаар. Ынчангаш бо аарыг үш дугаар кижини болгаш эт-херексел дамчыштыр халдавас, а чүгле аарыг кижээ деггенде ийикпе, чөдүл, азырыышкын болгаш чугаа үезинде агаар дамчыштыр халдаар. Аарыгның чажыт чорууp үези колдуунда 17 хонук үргүлчүлээр. Шивишкилер тыптырынга чедир 2 хонук мурнунда аарыг халдавырлыг болур болгаш шивишки читпээн шаанда халдавырлыг болур. Кажан шивишкилер читкенде, ол аарыг халдавыр чок болур. Бо аарыгдан аараан уругну чуп, арыг иштики хепти кедиргеш, школаже, яслике, уруглар садынче чорудар.

Краснухадан аараан уругга тускай эмнелге хереглетинмес, а ону өске уруглардан аңгылаар херек. Аарыг уругну чыттырып, витаминнер-биле бай, чемиштиг чымчак чем-биле чемгерер.

Краснуха чиик аарыг. Ынчаарга чамдык таварылгада, хамык ужур ону улаанот болгаш скарлатинадан ылгаары берге болуп турарында. Ынчангаш шивишкилээшкинниң бүгү таварылгаларында, уругнуң ниити байдалы хамаан чокка, аарыгны тып, ада-иелерге чүгүла сүмени бээр эмчини кыйгыртыр херек.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын Бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызынының, иштики информация килдизиниң — 3—88, харыысалгалыг секретарьның 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, культура болгаш амыдырал, чагаа килдистериниң база бухгалтерияның 3—65.

ТС—00353. Культура эргелелиниң типографиязы